

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bakalářská práce

Lenka Uhlířová

Nástin historie děkanské knihovny v Hořicích

Olomouc 2018

vedoucí práce: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala sama pod odborným dohledem vedoucí práce s využitím níže uvedených zdrojů.

V Olomouci dne 13. 4. 2018

podpis:

Poděkování

V prvé řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Janě Oppeltové, PhD za její rady, trpělivost a čas, který mi věnovala. Další dík patří hořickému duchovnímu správci za umožnění práce v prostorách fary. Ráda bych také vyjádřila poděkování všem, kteří mne při psaní této práce jakoukoliv formou podporovali.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Charakteristika vybraných pramenů.....	8
2.1 Prameny a literatura k děkanské knihovně v Hořicích.....	8
2.1.1 Prameny v depozitáři Biskupství královéhradeckého – fond děkanská knihovna Hořice.	9
2.1.2 Prameny k děkanské knihovně uložené v Státním okresním archivu v Jičíně	10
2.2 Prameny a literatura k historii města Hořic.....	12
2.3 Knihovny východních Čech 1818–1848.....	13
2.4 Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů	15
2.5 Zakládací listina A. Hanla.....	16
3. Historie Hořic	19
3.1 Hořice v pravěku a středověku.....	19
3.2 Sjednocení města.....	20
3.3 Úspěchy Smiřických	21
3.4 Od prosperity Albrechta z Valdštejna k úpadku za Josefa Jana Sosnovce z Vlkanova	23
3.5 Nová tvář města.....	24
3.6 K dějinám kostelů a duchovní správy Hořic	27
3.6.1 Kostel Narození Panny Marie	27
3.6.2 Kostel sv. Gotharda	29
3.6.3 Řada hořických farářů	29
3.6.4 Řada hořických kaplanů	31
4. Obecně k zakládání knihoven v královéhradecké diecézi.....	34
5. Trienální výkazy.....	39
5.1 Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost.....	40
5.2 Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze	42
6. Historie hořické knihovny.....	44
6.1 Vznik knihovny v dokumentech	44
6.2 Přestěhování knihovny po zboření staré fary	47
7. Významné osobnosti spjaté s hořickou knihovnou	49
7.1 Alois Tadeáš Hanl	49
7.2 Bohumil František Hakl	51
7.3 Zprávy o smrti Bohumila Hakla v tisku	54

7.3.1 Nové hořické noviny	54
7.3.2 Hořický obzor.....	55
7.3.3 Z útržku blíže nespecifikovaných novin	57
8. Současný stav hořické knihovny	58
9. Závěr	60
10. Seznam pramenů a použité literatury	61
10.1 Prameny.....	61
10.1.1. Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond Děkanství knihovna Hořice	61
10.1.2 Státní okresní archiv Jičín, fond Děkanství úřad Hořice (dále SOKA Jičín, DÚ Hořice)	61
10.2 Literatura	62
10.3 Internetové zdroje.....	64
Anotace	66
Summary	67

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá historií děkanské knihovny v Hořicích, která byla založena ve dvacátých letech 19. století zásluhou zdejšího děkana Aloise Tadeáše Hanla (1764–1847). Nejen že zajistil množství spisů náboženských, odborných, beletrie i knih pro mládež, které byly přístupné veřejnosti, ale také nechal v blízkosti staré fary vystavět přístřešek, kde byla literární díla chráněna před ohněm a jiným nebezpečím. Knihovnu včetně domku odkázal hořickým beneficiantům, ten byl však roku 1855 spolu se starou farou stržen a knihy našel o patnáct let později v naprosto nevyhovujících podmínkách biskupský vikář a děkan Bohumil Hakl, který je uspořádal, tehdy se jednalo asi o 2 500 svazků.¹

V současné době není hořická knihovna zkatalogizovaná. Mnoho práce zde však již odvedla Jana Oppeltová a Věra Slavíková spolu se studenty katedry historie FF UP v rámci praxe Revize historického fondu děkanské knihovny Hořic, která se uskutečnila 8. - 11. 11. 2012. Během těchto dní knihovnu uspořádali, knihy vystěhovali a seřadili podle signatur, revidovali původní inventář s nynějším stavem a pořídili obsáhlou fotodokumentaci.²

Náplní této práce je shromáždit literaturu vztahující se k historii Hořic a fenoménu farních a děkanských knihoven, popsat a charakterizovat dostupné prameny. V první fázi je třeba zjistit, zda máme dochovány některé katalogy, zřizované listiny, korespondenci a případně další materiál, který umožní rekonstrukci historického uspořádání fondu a přispěje také k poznání jeho geneze. Na tuto práci dále naváže průzkum dochované části hořické knihovny, ohledání používaných signatur a dosavadního uspořádání. Tato knihovna bude zasazena do souvislostí vývoje zejména církevních knihoven královéhradecké diecéze. Práce se pokusí určit počet těchto institucí ve vikariátech a počet svazků, které jejich fondy zahrnují.

Cílem je připravit půdu pro další průzkum této unikátní knihovny, která má kulturně-historický význam jako celek a jež obsahuje množství cenných děl, jako je např. velmi rozsáhlá *Historia Ecclesiastica* (H 46) v čtyřiaosmdesáti svazcích z roku 1768, jejímž autorem je Claudius Fleury, nebo *Mathioliho Herbář* (O 30) z roku 1596. Hořické děkanské knihovně bych se, bude-li to možné, chtěla věnovat i ve své diplomové práci,

1 ŠKRDLE (1888) s. 38

2 Zpráva ze služební cesty k praxi Revize historického fondu děkanské knihovny Hořice (KHI/QDK) realizované ve dnech 8. – 11. 11. 2012

jejíž součástí by měl být katalog. Tento jedinečný soubor knih ležel po dlouhá léta bez povšimnutí, než se jím začala zabývat Dr. Oppeltová se svými kolegy, ani potom mu ovšem nebylo možné věnovat tolik pozornosti, kolik by si zasloužil. Farní knihovny lze považovat za nejběžnější typ dodnes dochovaných historických knižních fondů na českém území. I když badatelský zájem v oblasti církevních dějin v posledních letech vzrostl, téma knihoven stále zůstává spíše okrajovou záležitostí.³ Proto má tato bakalářská práce upozornit na existenci knihovny v Hořicích a vnést trochu světla do její historie a současnosti.

³STRÍTESKÁ, Jarmila. *Geneze, historie, skladba farní knihovny v Dolním Újezdě*. Olomouc, 2010 [cit. 2018-07-03]. 126 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta – Katedra historie. Vedoucí práce Jana Oppeltová. s. 1.

2. Charakteristika vybraných pramenů

2.1 Prameny a literatura k děkanské knihovně v Hořicích

Jedním z prvních pramenů, které vypovídají o velkém rozsahu i výjimečném postavení hořické děkanské knihovny, se pro mne stala práce katolického kněze, významného organizátora a průkopníka křesťanského socialismu Tomáše Škrdle (1853–1913), který roku 1888 vydal práci *Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech*. Navázal tak na několik podobných apologeticky zaměřených tisků⁴ a díky spolupráci se seminaristy, pomocí osobních dopisů adresovaných vikářům i dalším známým osobám, stejně tak díky uveřejnění výzev na stránkách soudobých periodik (zejména časopisů Čech, Pastýř duchovní, Vlast, Hlas a dalších), shromáždil zprávy o mnoha duchovních, kteří se zasloužili o vznik či větší rozvoj knihoven nejen farních, děkanských či vikariátních, ale také školních a obecních či o založení čtenářských společností.

Záměrem vydané studie bylo, aby *činnost' duchovenstva zde uvedená sloužila mladším bratřím za příklad, jehož by následovali*, stejně tak autor chtěl, aby jím vytvořený *veliký obraz činnosti duchovenstva českého, moravského i slezského svědčil o jeho lásce k církvi a vlasti a byl mu obranou proti jeho nepřátelům*.⁵ Autor plánoval i další svazky, které patrně nevyšly – v prvním vytištěném svazku se objevují dvě klíčová jména pro historii děkanské knihovny, a to hořických děkanů Bohumila Hakla (1827 - ?)⁶ a Aloise Tadeáše Hanla (1764–1847)⁷ V případě staršího z nich je podrobně popsáno založení děkanské knihovny a přiložen i český překlad německé zakládací listiny, stavba zvláštního domku pro knihovnu i jeho zboření a osudy bibliotéky po zakladatelově smrti. U Bohumila Hakla jsou vzpomenujuty jeho zásluhy o rozvoj řady dalších knihoven – například měšťanské školy v Hořicích, odborné školy sochařsko kamenické tamtéž, hořické Měšťanské a Řemeslnické besedě a rozmnožil i knihovny filiálních škol v Hořeni Dobré Vodě či Milovicích. V textu, jehož původcem je patrně děkan Hakl sám, jsou vyčteny jeho

⁴ Ježek (1880)

⁵ Citace Škrdle (1888) s. 1

⁶ Škrdle (1888) s. 35–36

⁷ Škrdle (1888) s. 38–42

zásluhy pro zakládání družstva Vlast', šíření časopisů Anděl strážný a Blahozvěst i knih vydávaných v rámci Dědictví Svatojánského či Cyrilské jednoty.⁸

2.1.1 Prameny v depozitáři Biskupství královéhradeckého – fond děkanská knihovna Hořice

Hlavním pramenem pro historii děkanské knihovny v Hořicích zůstává knihovní fond sám, neboť se navzdory zanedbávání i prostorové nouzi zachoval z větší části. Pozoruhodné jsou zde nejen dochovaná díla, jejich autoři, nakladatelé a tiskaři, ale zejména řada individuálních znaků, které přinášejí informace o předchozích majitelích a cestách, jimiž konkrétní svazek doputoval do Hořic, o péči, která byla dílu věnována i jak byl celý knihovní soubor uspořádán. Výzkum tohoto pramene, čítajícího více než 2000 svazků, však není předmětem této práce především z důvodů rozsahu a časové náročnosti práce. Při navazující katalogizaci tak bude věnována pozornost především signaturním systémům, vlastnickým a čtenářským poznámkám, vazbě a stavu knih.

Součástí knihovny je i její katalog, zavedený roku 1882 Bohumilem Haklem, který napsal předmluvu. Zápisy jsou vedeny a doplňovány až do roku 1938 a již od počátku jsou knihy roztříděny podle oborů, tzn. že kupříkladu svazkům o historii je vyhrazen patřičný počet stránek i s prostorem pro přírůstky a nemísí se s díly z jiných oblastí lidského vědění. U každého záznamu je číslo (signatura), název knihy, jméno autora, místo a rok vydání, počet svazků, případně poznámka. Na vytváření katalogu se podílelo více osob, obecně platí, že v dřívějších letech byl vyplňován pečlivěji, potom úroveň klesala.⁹ Nejnovější svazky v něm nejsou evidovány vůbec, proto se neshoduje se současným stavem knihovny a v mém soupisu je u jednotlivých oborů více knih, většinou v řádu jednotek.

⁸ Svědčí o tom jak obsah sdělení, tak stylizace textu Tomášem Škrdlem. Haklovým dílem bude s vysokou pravděpodobností i text věnovaný zakladateli knihovny a předchůdci Aloisi Tadeáši Hanlovi.

⁹ Překvapilo mě, kolik je v tomto katalogu do očí bijících chyb. Často jsem se setkala s nedostatky v prepisu názvů knih nebo jiných údajů, komolením jmen všeobecně známých osobností, ve sloupci autor jsem narazila např. na Theor. Teil (E 41) nebo Virgine Maria (F 3). Mezi pisateli však byly rozdíly.

2.1.2 Prameny k děkanské knihovně uložené v Státním okresním archivu v Jičíně

V době mého prvního příjezdu do Hořic v lednu roku 2018 došlo k předání písemností pocházejících z činnosti děkanského i vikariátního úřadu v Hořicích (a celé řady dalších farních úřadů z okolí) do péče Státního okresního archivu v Jičíně. Díky vstřícnosti biskupských archivářů¹⁰, kteří předání písemností do roku 1950 řídili, jsem měla možnost nahlédnout do části odvážených písemností, které byly zařazeny do fondu Děkaný úřad Hořice (1699–1956). Mezi nové přírůstky tohoto fondu se tak zařadila mladší pamětní kniha i soubor hlášení o stavu knihoven na území hořického vikariátu z první poloviny 19. století.¹¹

Protože část písemností pocházející z činnosti děkanského úřadu byla v archivu deponována již roku 1960, bylo zapotřebí prohlédnout i tuto starší část fondu, která byla zpracována již v srpnu 1961 Josefem Trejbalem. Bylo zde možné nahlédnout do starší pamětní knihy¹² a do knihy evidující členy Dědictví svatojánského, Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a Dědictví maličkých, kteří odebírali díky děkanu Haklovi knihy, vydávané některým ze zmíněných podniků.¹³

Mezi spisy bylo možné nalézt stavební záležitosti, které se týkaly zejména kostelů a kaplí,¹⁴ ale byl zde uložen dopis děkana Aloise Hanla z 12. května 1824, kterým žádá od hořické městské rady povolení pro stavbu domku pro (tehdy ještě farní) knihovnu a odvolává se na císařské nařízení z roku 1817 o prospěšnosti farních knihoven. Hořický magistrát své svolení vydal dne 31. 5. 1824. Kromě toho je zde výkaz celkem 23 titulů, které si do knihovny uložil v knihovně *Deficientprieister* Jan Nepomucký Dvořáček 20. května 1863.

¹⁰ Jednalo se o pracovníky archivu Biskupství královéhradeckého Mgr. Martina Rechtoríka a Mgr. Ladislava Holoubka.

¹¹ Tyto písemnosti jsou dosud vedeny jen mezi přírůstky a nejsou zpracovány. Budou tedy citovány pouze jako Pamětní kniha a Vikariátní výkazy.

¹² SOKA Jičín, DÚ Hořice, kniha č. 1.

¹³ SOKA Jičín, DÚ Hořice, kniha č. 96 Časový rozsah uváděný zpracovatelem 1856–1918, ovšem podle záznamů byla zavedena až v osmdesátých letech 19. století. Jedná se o přehled členů výše uvedených Dědictví (s vloženými či vlepenými členskými listy). Do knihy je vložena i korespondence s Krasoumnou jednou pro Čechy a Katolicko-politickou jednotou pro Království České, jichž byl děkan Hakl členem.

¹⁴ SOKA Jičín, DÚ Hořice, karton č. 7, inv. č. 217, časový rozsah složky 1778–1952. Ve složce (pod starou signaturou I. Gebäude, Numero: 2 Pfarrwohngäude a Numero: 3 Pfarrwirtschaftsgebäude) nalezneme popis budov děkanství i hospodářských budov z druhého desetiletí 19. stol., ale bez zmínky o knihovně.

Naopak bádání v nadační agendě starého fondu úspěšné nebylo.¹⁵ Stejně tak negativní bylo bádání po inventářích kostela a děkanství – ve fondu bylo možné nalézt jen jediný a to až z roku 1952.¹⁶

Stará pamětní kniha, nazvaná *Liber memorabilium in beneficio Horzicensi conscriptus anno 1777*, se v latinském textu na šesti stranách vrací k roku 1736, kdy od hořické kolatury byla oddělena vesnice Mlázovice a v ní zřízena nová lokálie. Další záznamy psané retrospektivně se dotýkají filiálního kostela sv. Gotharda, zřízení pražské Invalidovny a arendy svobodných pánu z Vlkanova, oddělení vesnic Jeřice i personálních změn. K změnám byly doplněny záznamy o požárech z 17. března 1778, 3. října 1778 a 8. května 1781, přičemž prostřední z nich výrazně poškodil i kostel.

Mladší pamětní kniha, založená na základě nařízení z roku 1835 je s předešlou nesrovnatelná - svým rozsahem má přes tisíc stran, i když ne vždy popsaných. V některých částech (zejména staršího data) se setkáváme s němčinou (podle nařízení jí tak psal i zakladatel knihy děkan Hanl), jinak je v českém jazyce.

Do osmnácté strany je kronika psána německy. Napřed pojednává o pokynech a nařízeních ohledně vedení této pamětní knihy. Dále se zde objevují údaje o obyvatelstvu a počtu domů, majetku kostela, personalia osob duchovních a světských. Potom jsou dvě stránky vynechány a následuje kapitola *Polohopis kolatury města a panství Hořice*. Po topografické části jsou zařazeny údaje správní, prostor je věnován také otázce náboženství a vysvětlení původu jména Hořic. Cenné informace nám přináší *Posloupnost gruntovních pánů, jež panství hořickému vládli*¹⁷, údaje o fungování úřadů a světské i církevní správě nebo statistický přehled pro hořický okres¹⁸, z něhož můžeme vyčíst rozlohu a počet obyvatel jednotlivých obcí, jaká území jim byla přiřčena a do jaké náležely farnosti.

Od strany 46 pokračuje v psaní kroniky Bohumil Hakl. Pečlivě uvádí datum, kdy záznam provedl. Věnuje se zde také chodovické farnosti, jež zrovna slavila sto let od svého

¹⁵ SOKA Jičín, DÚ Hořice, karton č. 7, inv. č. 218, časový rozsah složky 1699–1946,

¹⁶ SOKA Jičín, DÚ Hořice, karton č. 10, inv. č. 237. V prvním patře je místnost nazvaná KNIHOVNA. a zde se nachází: *Seznam knih uložen asi někde v knihovně mezi knihami. Knihy jsou uloženy ve štelážích. I větší socha P. Marie.*

¹⁷ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 32

¹⁸ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 43 - 45

založení. Pod jeho textem je doplněno jinou rukou: Chodovice jsou čistě samostatná farní osada a hoř. pamětní kniha nemá s ní co činit.¹⁹

Dějepis hořické kolatury, městská práva a výsady již popisuje jiná osoba než B. Hakl, v kapitole *Zboření staré radnice a stavění nové*²⁰ i na jiných místech však opět poznáváme jeho úhledný rukopis. Mezi tím ovšem píše další kronikář kurentem. Jsou zde zprávy o požárech, krutých zimách, o místních podnicích (např. cukrovar, pivovar), kulturních akcích, o slavném rodáku Josefu Ladislavu Janderovi.

Dále pamětní kniha zahrnuje popis kostela a jeho oprav, řady duchovních správců (i husitských) a kaplanů, výsledky sčítání lidu, biskupských vizitací, informace o příjmech beneficie a učitelů, školách, městské opatrovně, okresní nemocnici a pamětihodnostech farnosti hořické. Samostatná pozornost děkanské knihovně věnována není, přesto zde figurují některé svazky zde obsažené – jako například práce bydžovského děkana Pankráče Wichaea, vydaná roku 1601,²¹ staré misály zakoupené od farního úřadu v Dolním Ročově v letech 1943/1944²² či rukopisné dílo Josefa Ladislava Jandery, které bylo věnováno faře.²³

2.2 Prameny a literatura k historii města Hořic

Historií Hořic se zabývala Oldřiška Tomíčková, čerpala jsem ze dvou jejích publikací. První má titul *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města slovem a obrazem* a vydalo ji město Hořice v roce 2008. Tomíčková je autorkou kapitol o historii, na vzniku knihy se dále podíleli pracovníci hořického muzea, Václav Bukač vytvořil scénář obrazového doprovodu a publikaci výtvarně uspořádal. V knize je věnován prostor různým aspektům života v Hořicích v minulosti i současné době. Zabývá se světskými i církevními dějinami, zastavuje se u obou hořických kostelů, vojenské invalidní nadace a členů rodu Strozziů, hospodářského vývoje, kulturního a vlasteneckého dění. Vyzdvihuje bohatou sochařskou a kamenickou tradici, rozvinutou síť škol a slavné Hořičany, mezi něž patří Josef Ladislav Jandera, spisovatel a regionální historik Alois Jilemnický, pěvkyně

¹⁹ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 48

²⁰ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 110

²¹ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 12

²² SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 179

²³ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 857, 863 a následující. Dílo *Sieben Folio-Bände meiner Urkundensammlung zur Geschichte der Stadt Hořic und deren Umgebung* bylo věnováno faře ve dvou exemplářích, jeden byl však zapůjčen, proto autor jeden exemplář chtěl předat městské radě.

Marie Larra Srbová a Pavlína Erbanová, grafik, ilustrátor a malíř Karel Vik nebo slavná lékařská rodina Levitů. Zařazena je zde i kapitola věnující se Židům. Význam knihy nekončí u přehledně podaného objemu informací, za pozornost stojí bohatá obrazová část publikace.

Na vydání druhé knihy, nesoucí název *Hořice*, se Oldřiška Tomíčková podílela s Václavem Bukačem. Titul je součástí edice *Zmizelé Čechy*, která zahrnuje velké množství svazků věnovaných českým městům a regionům. V porovnání s výše uvedenou knihou je zde historie podaná stručněji, těžiště spočívá v obrazové příloze tvořené černobílými fotografiemi, které však mají rovněž velkou vypovídající hodnotu.

Problematicky hospodářských poměrů, raabizace, vyvazování z roboty se dotýká publikace Bedřicha Mendla *Hořicko v letech 1789-1848: Agrární studie*. Starší literaturu v pramenech této práce zastupuje *Národopisný sborník okresu Hořického: Vydán péčí red. komitétu národopisného odboru v Hořicích*, vydaný v roce 1895. Údaje o Hořicích nacházíme také v tematicky více vymezených publikacích. Pavel Heřmánek psal o dějinách vojenské Invalidovny, Otakar Odložilík o bitvě u Hořic, kde se na vrchu Gothard střetla vojska pod velením slepého Jana Žižky z Trocnova a Čeňka z Vartemberka, předmětem zájmu Václava Uhlíře jsou zase varhany. Dějiny Hořic zachycuje i Pamětní kniha, kde některé kapitoly napsal Bohumil Hakl.

2.3 Knihovny východních Čech 1818–1848

Vlastimil Květenský chronologicky uspořádal informace o knihovnách na území Východních Čech. Vycházel ze zpráv v podacích protokolech biskupské konzistoře, které mu otevíraly cestu k pátrání po dalších spisech. Časové ohraničení jeho práce tvoří letopočty 1818–1848.²⁴ Začátek tohoto rámce je dán rozvojem aktivit prvních čtenářských společností v Čechách, které se těšily podpoře buditelů, oficiální státní snahy jim ale nepřály. Paralelně se ve stejném období setkáváme se snahou státu a církve o vytvoření sítě knihoven při farních a vikariátních úřadech a vyšších typech škol.²⁵

Prameny uložené ve školách, obecních a farních archivech a v archivech děkanských úřadů byly v průběhu let z větší části zničeny, útržky z různých míst se dnes

²⁴ V průběhu třiceti let, která jsou předmětem Květenského zájmu, pracovalo v biskupské konzistořní kanceláři 5 - 7 pověřených duchovních.

²⁵ KVĚTENSKÝ (1969) s. 9

nacházejí v okresních archivech. Spisy soustředěné u bývalých krajských úřadů v Hradci Králové, Novém Bydžově, Chrudimi a Čáslavi dopadly stejně žalostně, proto je pro studium dějin knihoven nejzásadnější právě fond biskupského konzistorního archivu v Hradci Králové.²⁶ Ze sledovaného období se v archivech nacházelo přes dva tisíce úředních pramenů dokládajících fungování veřejných a poloveřejných knihoven, část těchto dokumentů, především ta, která přímo nesouvisela s tehdejší činností katolické církve, však byla ke konci 19. století skartována z důvodu nedostatku místa.²⁷ Proto se za důležitý pramen považují i stručné záznamy v podacích protokolech. Některé další části fondu jsou nezvěstné, ale existuje naděje, že mohou být nalezeny.

Diecéze měla 24 vikariátů, v roce 1842 byla provedena reorganizace a v královéhradeckém biskupství se potom nacházelo 31 vikariátních úřadů.²⁸

Autor soupisu u každého pramenu vždy napřed uvádí jméno pisatele, jeho funkci a místo působnosti, datum vzniku písemnosti. Ve stručnosti vystihne obsah, odkáže na příslušný podací protokol biskupské konzistoře a uvede, kolik má písemnost listů. Zabývá se i případnými přílohami této korespondence. Květenský neopomíná ani poznámky kanceláře biskupské konzistoře o způsobu vyřízení spisu, protože mají pro studium historie knihoven také svůj význam.²⁹ V soupisu je zaznamenáno, komu je odpověď adresována (jméno osoby nebo úřadu, místo), datum, kdo ji vyřizoval (jméno úředníka biskupské konzistoře), obsah poznámky.

Květenský srovnával názvy a jména duchovních s katalogy vydávaných královéhradeckou biskupskou konzistoří, jejichž seznam předkládá v úvodu této publikace.³⁰

Jeho práce je neocenitelnou pomůckou pro badatele, kteří se věnují tomuto tématu. Přehledné uspořádání pramenů pomáhá člověku zorientovat se v problematice, přináší informace o tom, jaké prameny vůbec existují, o čem přesně pojednávají a zda a kde je možné tyto doklady o činnosti knihoven nalézt.

²⁶ KVĚTENSKÝ (1969) s. 9

²⁷ KVĚTENSKÝ (1969) s. 10

²⁸ KVĚTENSKÝ (1969) s. 11

²⁹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 13

³⁰ KVĚTENSKÝ (1969) s. 13 - 14

2.4 Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů

Kniha obsahuje přehled zpráv v periodickém tisku, které mají určitý vztah k danému tématu. V. Květenský poukazuje na skutečnost, že se většina archivních materiálů z knihoven nedochovala, a proto mají dnes pro nás velký význam novinové a jiné články, které ostatně v době, kdy neexistovaly směrnice či přesné pokyny, sehrály důležitou úlohu při rozšiřování sítě knihoven, přičemž sloužily jako příklady dobré zkušenosti.³¹ Knihovny představovaly vedle divadla nejdůležitější formu osvětové činnosti národních buditelů.

Na základě Květenského bibliografie může čtenář vyvodit mnoho závěrů, např. že zatímco ve 20. letech 19. století knihovnictví nejvíce vzkvétalo na Plzeňsku, na konci třicátých let se dostaly do popředí Východní Čechy.³²

Časový rámec se neliší od výše představené publikace. V roce 1818 se poprvé začínají v novinách a dalším periodickém tisku objevovat zprávy o čtenářských společnostech, jež tvořily jeden ze základních pilířů lidového knihovnictví. Dalším mezníkem je rok 1848, kdy se v důsledku politického vývoje v Rakousku-Uhersku mění i některé principy práce knihoven. Na první pohled se může situace jevit téměř stejná jako v době předbřeznové, ponoříme-li se však do zkoumání konkrétních pramenů a společenské situace 50. let, poznáme, že analogie jsou pouze povrchní.

Protože neexistovala bibliografie novin, časopisů, almanachů a ostatních periodik tehdejší doby, sestavil ji Květenský sám. Vycházel z Historie literatury české Josefa Jungmana a ze soupisu Miroslava Laiske Časopisectví v Čechách 1650 – 1847.³³ Snažil se zachytit:

- zprávy dopisovatelů ohledně působení knihoven na našem území
- zprávy ze slovanských i jiných zemí, které měly vliv na naše buditele, povzbuzovaly je k činnosti nebo inspirovaly k následování zkušeností
- pokusy o literární zachycení práce knihoven a knihovníků, základní pojednání knihovnické teorie

³¹ KVĚTENSKÝ (1966) s. 3

³² KVĚTENSKÝ (1966) s. 3

³³ KVĚTENSKÝ (1966) s. 4

- přehledy odběratelů periodik, členů Matice české, Dědictví sv. Jana Nepomuckého z řad knihoven, čtenářských kolektivů atd.

U každého záznamu Květenský uvádí název místa popisované knihovny, název článku, stručnou faktografii, jméno autora článku nebo jeho pseudonym, údaje o periodiku a číslo záznamu.

Hořické knihovny se týká 10 záznamů:

1. V roce 1832 zaslala školní mládež z Hořic podíl pro Matici českou ve výši 5 zl.³⁴
2. Ve výtahu z účtu Matice české z roku 1832 je v přehledu příjmů uveden příspěvek hořických studujících (5 zl.)³⁵
3. V listopadu – prosinci 1838 poslala podíl pro dědictví sv. Jana Nepomuckého škola v Hořicích - 20 zl. darovaných Aloisem Hanlem³⁶
4. Za vznik farní i školní knihovny vděčí v Hořicích děkanu A. Hanlovi³⁷
5. Hořická knihovna se objevuje v článku O knižnicích školní (Přítel mládeže), který pojednává o významu četby, organizaci knihoven, formám získávání příspěvků pro knihovny - uvádí konkrétní příklady³⁸
6. Někteří jednotlivci, zejména kaplani, chtějí v Hořicích založit českou knihovnu, má být umístěna na děkanství. Již provedli sbírku.³⁹
7. – 10. Vikariátní knihovna v Hořicích je uvedena v seznamech předplatitelů Časopisu pro katolické duchovenstvo v letech 1844 – 1846

Výhodou této publikace je vyčerpávající přehled článků o knihovnách a příbuzných tématech na jednom místě. Badatelům poslouží jako křížovka při hledání pramenů, užitečná je nesporně také bibliografie periodických tisků.

2.5 Zakládací listina A. Hanla

Úvodem popisuje Hanl důvody, které ho vedly k rozhodnutí investovat mnoho sil a prostředků k založení knihovny. Píše o blahodárném působení soustavného studia

³⁴ Časopis českého museum 1832

³⁵ Časopis českého museum 1833

³⁶ Časopis pro katolické duchovenstvo 1838

³⁷ Časopis pro katolické duchovenstvo 1840

³⁸ Přítel mládeže 1840

³⁹ Květy 14. 10. 1845

a rozšiřování obzorů na morální charakter zejména začínajících duchovních, jak je pilné vzdělávání odvrací od neslušných zábav a všelijakých nešvarů, avšak velmi málo z nich si může potřebné knihy opatřit. Kromě vlastních zkušeností z mládí ho inspiroval dekret studijní dvorní komise (1817), vysoké gubern. intimatum (1818), nejvyšší ustanovení Jeho Majestátnosti císaře Františka I. (1825) a vysoké gubern. intimatum z 5. července 1825.⁴⁰ Uvádí také přání být něčím prospěšný i po smrti. Proto učinil následující kroky:

1. Všechny své knihy věnoval hořickému farnímu beneficiu, čímž se staly jeho majetkem a podle toho s nimi mělo být nakládáno. Každý svazek je označen razítkem s nápisem „*Ex bibliotheca civitatis Hořicensis*“, zevrubně sestavený seznam je potvrzený c. k. úřadem pro revidování knih.
2. Nechal od základů zbudovat domek pro bezpečné uložení knih, popřípadě i farního archivu, který spolu se všemi knihami uvedenými v katalogu daroval jakožto stálou nadaci do vlastnictví fary.
3. Vyslovuje přání, aby každý biskupský vikář nebo jiný kvalifikovaný beneficiát dohlížel na knihovnu a považoval ji za stálou farní pozůstalost. Proto by měla být na základě katalogu přísně revidována (při výměně beneficiáta i při jiných příležitostech), a v případě, že by se objevily nesrovnalosti, odstupující nebo dědicové chybějící knihy buď znova koupí, nebo nahradí. Zakladatel nemíní uložit svým nástupcům žádná těžká břemena. Domnívá se, že přiměřenou odměnou za opatrování knihovny bude možnost využívat domek jako bezpečné místo pro úschovu lepších rouch a kostelního náčiní.
4. Aby na své nástupce nevalil finanční výdaje spojené s provozem knihovny, věnoval k jejímu udržení obligaci 650 zl. c. m. na 5% úrok. Tyto peníze má každý hořický beneficiát podle svého svědomí používat k péči o knihovnu a o stavení, v němž je umístěna, k vazbě a převazování knih, k pořizování papíru na katalogy atd. Přitom není nijak vázán, světskou nebo duchovní vrchnost nemusí žádat o povolení ani jí skládat účty. Aby se obligace neztratila, má být s povolením královského zemského úřadu a konzistoře uložena v hořické kostelní pokladně. Hanl klade na srdce svým nástupcům,

⁴⁰ ŠKRDLE (1888) s. 39

aby se knihovny horlivě ujímali a měli na paměti velkou oběť, kterou jako zakladatel přinesl.

5. V případě, že by knihovna jakýmkoliv způsobem propadla zkáze, má být z úroků oné jistiny položen základ nové. Potřebné a užitečné knihy, jež byly zničeny nebo ztraceny, má co nejdříve znova opatřit buď sám beneficiát, nebo tím pověřit osoby, které tomu rozumějí.
6. Jestliže by byla knihovna z vyššího rozkazu zrušena nebo z části přestěhována jinam, stává se knihovna včetně stavení a kapitálu majetkem hořického chudého ústavu⁴¹, jehož patronátní úřad má opis zakládací listiny a katalogu.
7. Pokud bude prodáno některé dílo nacházející se v knihovně ve více výtiscích, získané peníze mají být buď přidány jistině, nebo využity k zakoupení nového teologického spisu.
8. Knihovnu smí bezplatně využívat hořické a mlázovické duchovenstvo oproti reversu, na němž je úplný titul knihy, podpis a zaručení, že knihu v případě ztráty zaplatí nebo ji nahradí stejnou. Hořický beneficiát, který je ředitelem knihovny, výpůjčku zaznamená do zvláštního rejstříku a lístek uschová ve skříni. Knihu má u sebe čtenář nejvýše tři měsíce, pokud si ji přeje ponechat déle, správce knihovny vystaví nový revers nebo na původním prodlouží lhůtu. Nikdo nemá knihy půjčovat dalším osobám. Beneficiát má právo půjčovat knihy i jiným kněžím a laikům („mužům, o jejichž počestnosti přesvědčen jest“)⁴², a to na měsíc s možností prodloužení za stejných podmínek, jako platí pro hořické a mlázovické duchovní.⁴³

Tato listina byla zhotovena 1. dubna 1842 v Hořicích ve třech totožných opisech vlastnoručně podepsaných zakladatelem knihovny Aloisem Hanlem a dvěma dožádanými svědky – Ferdinandem Šoberem a Matějem Kašparem. Po schválení guberniem byl jeden opis poskytnut zemskému úřadu, druhý konzistoři v Hradci Králové, třetí byl uložen ve farním archivu.⁴⁴

⁴¹ Pamětní kniha uvádí, že ústav pro chudé byl v hořickém panství založen roku 1824.

⁴² ŠKRDLE (1888) s. 41

⁴³ ŠKRDLE (1888) s. 39 - 41

⁴⁴ ŠKRDLE (1888) s. 42

3. Historie Hořic

3.1 Hořice v pravěku a středověku

Četné archeologické nálezy vypovídají o tom, že oblast jižního Podchlumí byla osídlena již v období staršího paleolitu.⁴⁵ Kromě úrodné půdy zde první osadníci našli strategicky výhodný kopec Gothard (352 m. n. m.). Další artefakty dokazují, že lidé na tomto území pobývali i v mladším paleolitu a neolitu. Pravěké sídliště z mladší doby bronzové později vystřídala raně středověká slovanská vesnice, v níž některé hypotézy spatřují základ vsi Hořice.

První písemná zmínka o Hořicích se objevuje ve 40. letech 12. století v zakládací listině premonstrátského kláštera v Praze na Strahově.⁴⁶ S působením tohoto řádu lze spojit na výstavbu kostelíka sv. Gotharda na vrchu nad Hořicemi. Ves se stala centrem budoucí církevní správy.⁴⁷ Další dochovaný písemný údaj pochází až z roku 1267, Hořice tehdy držel vladyka Marek neznámého rodu.⁴⁸ Založil ves, kterou nazval svým jménem (dnes není tato obec známa), a o ni pak vznikly spory mezi miletínským řádem německých rytířů a hořickým farářem. Ve stejné době se hlavní osídlení přesouvá z Gothardu dolů, což napomáhá proměně vsi na městečko, roku 1270 je zde doložen kostel zasvěcený Panně Marii.⁴⁹ Další zpráva (z r. 1365) již uvádí Hořice jako městečko, ovšem rozdělené mezi čtyři majitele.⁵⁰ Jedním z pánů byl Jakuš, který ve stáří odkázal svůj majetek dvěma synům, Svatomíru a Hynkovi, každý dostal díl Hořic a připadla jim i Lhota Březovská (dnes Svatogothardská), Březovice a čtyři mlýny na Březovici (Bystřici) s příslušnými tvrzemi. Hynkův syn Jan byl později kolátor (patron) hořického kostela. V dalších letech se v městečku vystřídala řada drobných vladyků.

Staré letopisy⁵¹ české hovoří o tom, jak se na vrchu Gothard během svého tažení po východních Čechách opevnil se svým vojskem Jan Žižka, který využil náskoku před

⁴⁵ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 8

⁴⁶ Listina potvrzuje, že pražský biskup Jan věnoval premonstrátskému řádu své rozsáhlé statky ve Východních Čechách, poprvé jsou zde jmenovány Hořice, Třebnouševy, Rašín, Chodovice a Libonice.

⁴⁷ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 8

⁴⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 14

⁴⁹ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 9

⁵⁰ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 14

⁵¹ Přestože mnoho historiků interpretuje události u Hořic podle Starých letopisů, není toto líčení Žižkových bitev považováno za zcela důvěryhodné.

oddíly panské jednoty pod vedením Čenka z Vatemberka.⁵² Pro husity bylo potom snadné zahnat početně silnější bojovníky, kteří sesedli z koní a v těžké zbroji se pokusili vylézt na kopec.⁵³ „Léta božího 1423 v outerý po svatém Jiří, kdež Žižka po kraji hradeckém táhl jest s vozy, lidi sobě podmaňuje, tu sou se naň páni sbírali. Pan Čeněk s jinými pány sebravše se naň táhli. A on zvědav to, táhl jest před nimi k Hořicím, nemaje než dva vozův řady, i položil se s nimi okolo kostela svatého Gotharta, a to z té příčiny, že jest vršek, aby se svými děly na ten vršek utekl; a k tomu rozumu, že naň jezdecky táhli, aby ssedati s koňů musili; aniž k čemu tu koní uvázati neměli.“⁵⁴ V poslední fázi bitvy, která měla trvat celé tři hodiny, vojáci na Žižkův příkaz vyrazili z vozové hradby a donutili panské vojsko, které bylo bojem podstatně vyčerpanější, k rychlému ústupu do roviny.⁵⁵

3.2 Sjednocení města

Roku 1491 jsou konečně celé Hořice spojeny, jejich vlastníkem se stal Jan Rašín z Rýzmburka⁵⁶, který je získal jako dědictví po svém otci. Za manželku měl Annu z Vartenberka. Kromě tohoto městečka držel v rukou rovněž Chvalinu a Lhotu, kolem roku 1503 směnil s Janem z Valdštejna a ze Štěpanic své hořické zboží za hrad Starou (Staré Hrady). Brzy poté zemřel a byl pohřben v hořickém kostele. Městečko připadlo jeho synu Zdeňkovi, který je v roce 1521 prodal Vojtěchovi z Pernštejna, ani v jeho držení však nezůstalo dlouho, protože již roku 1532 je jeho majitelem Jan Litoborský z Chlumu, purkrabí kraje Hradeckého, jenž koupil také mlýn na Bystřici. O tři roky později prodal Hořice s tvrzí, Libonice, Lhotku a Chvalinu Petrovi Bohdaneckému z Hodkova. 1538 je jako hořický pán uváděn Bernard Žehusický z Nestajova, zřejmě však městečko obratem prodává Zikmundovi ze Smiřic za 5 000 kop gr. č.⁵⁷

⁵² Zmínku o bitvě u Hořic najdeme ve třech pramenech české provenience. Je to Kronika třeboňská, Kronika starého kolegiáta pražského a Staré letopisy české, v nichž je střetnutí popsáno nejobsáhleji a na rozdíl od předchozích dvou pramenů připisuje vítězství pouze Janu Žižkovi.

⁵³ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 9

⁵⁴ ODLOŽILÍK (1934) s. 8

⁵⁵ ODLOŽILÍK (1934) s. 10

⁵⁶ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 15

⁵⁷ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 15

3.3 Úspěchy Smiřických

Pod vládou Smiřických zaznamenaly Hořice obrovský hospodářský rozkvět a panství bylo výrazně rozšířeno. Tento rod, jehož predikát je odvozen od Smiřic u Hradce Králové, náležel původně k nižší šlechtě a své společenské i ekonomické postavení posílil, tak jako mnohé další rody, v období husitských válek. Díky velkému hospodářskému talentu se jim během jednoho století podařilo nashromáždit úctyhodný majetek, jehož nejvýznamnější část byla soustředěna v severovýchodních Čechách (panství Hrubá Skála, Hořice, Semily, Český Dub, Kumburk), centrem pozemkového komplexu byl Jičín.⁵⁸

V době, kdy byla většina předních českých šlechtických rodů, např. Rožmberkové, Lobkovicové, páni z Hradce či Švamberkové, zatížena dluhy, Smiřičtí dokázali hospodařit s velkými přebytky.⁵⁹ To jim umožnilo poskytovat peněžní půjčky radě nejen českých příslušníků vyšší i nižší aristokracie i měšťanského stavu. Úspěšná hospodářská politika Smiřických byla provázána s politickými ambicemi. V jejich podnikání jsou patrné protokapitalistické prvky, poněvadž zcela zásadní bylo pro jejich činnost podnikání ve vlastní režii⁶⁰ a poddanské platy tvořily pouze menší část příjmů. Robotní povinnosti byly ve většině případů převedeny na peněžní dávky, Smiřičtí využívali raději efektivnější práci námezdní. Hlavními obory jejich podnikatelské činnosti bylo pěstování obilí a pivovarnictví. Pivo z hořického pivovaru patřilo spolu s pivem kosteleckým (Kostelec nad Černými Lesy) k nejkvalitnějším a nejoblíbenějším v rámci pivovarů v majetku Smiřických. Značnou pozornost věnovali také ostatním odvětvím zemědělské produkce a lesní politice. Podstatné je, že Smiřičtí nevyužívali množství nabytých prostředků k vlastní potřebě ani okázalé reprezentaci. Svědčí o tom jejich sídla, která jsou charakterizována jako nereprezentativní, archaická. Kořeny střízlivého a neokázalého životního stylu Smiřických je možno spatřovat v zahraničních studiích a pobytech v západní Evropě.⁶¹

Zikmundovi Smiřickému se podařilo získat: hořické panství, (tj. městečko a tvrz, dvůr poplužního, vinici, lesy a vesnice Chvalinu, Libonice a Lhotku se dvěma mlýny), statek Bašnice s pustou tvrzí a vsí, Bříšťany, Petrovičky s mlýnem, Sukorady, Kanice, Pšánky s 21 rybníky a s kmetcím (poddanským) dvorem a s patronátním právem v Milovicích od Jana Pernštejna na Helfenštejně. Jeho potomci k panství připojili svobodný dvůr v Milovicích, celé sousední panství Holovousy (od Zikmunda Karlíka

⁵⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 16

⁵⁹ BERAN (2013) s. 97

⁶⁰ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 10

⁶¹ BERAN (2013) s. 99

z Nežetic), Chodovice, Bílsko, obnovené Mezihoří, část Nevřatic, městečko Mlázovice, dva poplužní dvory a dvě tvrze v Holovousích a v Bílsku, podací právo ke kostelům v Chodovicích a v Mlázovicích, potom zbývající část Nevřatic, statek Hradištko s poplužním dvorem, mlýnem, tvrzí a dílem vsi Ostroměře (od Václava Otíka, sirotka po Václavu Vostromířském). Celé panství Smiřických nakonec zahrnovalo 2 městečka, 20 vesnic a 367 osedlých.⁶²

Velký hospodářský vzestup byl přerušen na počátku 17 století, kdy během krátké doby podlehli téměř všichni mužští členové rodu tuberkulóze. Správa veškerých dominií byla v rukou Albrechta Jana Smiřického, který patřil k nebohatším a nejvlivnějším šlechticům své doby. V roce 1618 se zapojil do stavovského povstání, v jeho paláci byla smluvna defenestrace, zvolili ho jako jednoho z direktorů prozatímní stavovské vlády.⁶³ Ještě před bělohorskou porážkou však umírá. Jediným mužským potomkem byl slabomyslný Jindřich Jiří, který nebyl schopen převzít správu impozantního dominia. O majetek mezi sebou soupeřily sestry Eliška Kateřina a Markéta Salomena.⁶⁴ Starší z nich zahynula při výbuchu jičínského zámku⁶⁵ v roce 1620 a Markéta Salomena měla pak ve své správě statky až do bitvy na Bílé hoře, po níž jako stoupenkyně Fridricha Falckého uprchla i se svým bratrem do ciziny. Jméno Smiřických propadlo královské komoře jako pokuta za účast zesnulého Albrechta Jana na stavovském povstání. Mimo jiné přišli o panství hořické, jičínské, náchodské a panství Kumburk.⁶⁶ Proti konfiskaci tak velkého dědictví vznesl protest nejbližší příbuzný, syn Marie Smiřické Albrecht z Valdštejna⁶⁷, který byl poručníkem slabomyslného Jindřicha Jiřího. Na základě dohody s císařem formálně odkoupil východočeská panství Smiřických, ve skutečnosti se však jednalo o splacení půjčky, jež Valdštejn poskytl císaři.

Důsledkem porážky stavovského povstání byla i změna náboženských poměrů v Hradeckém kraji, který byl znám jako dlouholetá bašta protestantismu. V roce 1621 byla zrušena utrakvistická konzistoř. Na různých úrovních probíhala rekatolizace, brzdil ji však odpor obyvatelstva a v odlehlých příhraničních oblastech nedostatek kněžstva.⁶⁸ Jednání o

⁶² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 16

⁶³ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 17

⁶⁴ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 17

⁶⁵ O příčinách výbuchu nemáme spolehlivé informace, většina dobových zpráv přikládá vinu právě Elišce Kateřině, která během katastrofy sama také zahynula. Podle jiné interpretace v tehdejší tisku stáli za neštěstím opilí vojáci, kteří upustili zapálený doutnák na střelný prach.

⁶⁶ PODDANÁ, KUKÁNOVÁ, HRUBÝ (2004) s. 3

⁶⁷ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 17

⁶⁸ PODDANÁ, KUKÁNOVÁ, HRUBÝ (2004) s. 4

vzniku nového biskupství, které mělo navázat na tradici litomyšlského biskupství zaniklého začátkem husitské revoluce⁶⁹, probíhalo mezi panovníkem a papežem od roku 1630. Královéhradecká diecéze byla založena 10. listopadu 1664⁷⁰ a prvním biskupem se stal Matouš Sobek.⁷¹

3.4 Od prosperity Albrechta z Valdštejna k úpadku za Josefa Jana Sosnovce z Vlkanova

Léta Valdštejnovy vlády jsou poznamenána hospodářským a náboženským útlakem poddaných, dochází také k menším změnám v rozsahu panství, které se stalo součástí rozsáhlého valdštejnského dominia. Nechal pro toto panství zhotovit urbář⁷² se soupisem veškerého majetku, poddaných a jejich povinností (1628–1632). V roce 1630 vydal privilegium, ve kterém městu povolil všechna dosavadní práva a přidal navíc jeden výroční trh, na druhou stranu však hořickým zakázal vařit pivo a městský pivovar musel být zbořen. Vyhrocené vztahy a střety s císařem kvůli příliš ambiciózním snahám vedly k Valdštejnově vraždě v Chebu v roce 1634.

Jeho rozsáhlá východočeská panství přešla do rukou císaři, jenž jimi odměňoval své příznivce z řad cizí šlechty. Panství hořické věnoval roku 1635 císařskému komořímu a polnímu maršálkovi Jakubu Strozzimu⁷³ ze severoitalské Florencie jako dar za vojenské zásluhy. Nový majitel již následující rok předčasně zemřel a zanechal po sobě vdovu Oktavii, která pak majetek spravovala, a nezletilé syny Petra a Oktaviána. Druhý jmenovaný se nedožil dospělosti, jediným dědicem je tudíž starší z obou bratrů Petr. Podle rodové tradice se i on vydal na cestu vojenskou a diplomatickou, bojoval ve službách tří habsburských vládců – Ferdinanda III., Ferdinanda IV. a Leopolda I. Habsburského.⁷⁴ V roce 1656 zřídil vlastní pěší pluk o dvanácti setninách, se kterým táhl pod vedením polního maršálka hraběte z Enkevortu do Itálie.⁷⁵ Právě tam byl v bitvě u Alessandria della Paglia vážně zraněn, dlouho se uzdravoval a tato zkušenost ho přiměla k napsání závěti, v níž odkazuje pro případ, že nebude mít děti, veškerý svůj majetek na zřízení

⁶⁹ PANOCH (2003) s. 9

⁷⁰ Zpočátku se biskupství a město trvale dostávalo do vzájemných sporů z důvodu nevyjasněných právních poměrů. Biskup pobýval v chrasteckém zámku, poněvadž v Hradci neměl stálé sídlo.

⁷¹ PANOCH (2003) s. 9

⁷² TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 10

⁷³ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 11

⁷⁴ HEŘMÁNEK (2015) s. 18

⁷⁵ HEŘMÁNEK (2015) s. 18

vojenské invalidní nadace.⁷⁶ Potom se opět vrátil ke svému pluku, v roce 1664 byl v bojích u pevnosti Zrinyvar ve svých 38 letech zastřelen. Jeho manželka Marie Kateřina, rozená z Khevenhüllera, ho přežila o celých padesát let. Jelikož se znova neprovdala, mohla na základě Petrovy závěti majetek do konce života užívat. Věnovala se charitativní činnosti. Založila škapulířové bratrstvo, v Hořicích postavila kapličku Čtrnácti pomocníků, zřídila Panský špitál se zaopatřením pro své chudé poddané.⁷⁷

Když v roce 1714 zemřela, vstoupila v platnost strozziovská vojenská invalidní nadace⁷⁸, jejímž vrchním správcem ustanovil Petr Strozzi ve své závěti pražského arcibiskupa, po jeho smrti přešla správa na stát. Císař Karel VI. rozhodl z výnosů nadace zakoupit roku 1729 pozemky v Karlíně u Prahy a na nich byla podle plánů Kiliána Ignáce Dientzehofera vystavěna honosná budova vojenské Invalidovny.⁷⁹ Vlastní správa panství byla roku 1751 pronajata rytíři Josefu Bertoldu Sosnovci z Vlkánova⁸⁰, po jeho smrti se stal arendátorem (tj. správcem) syn Josef Jan. Vedl nákladný, marnotratný život, kvůli dluhům a špatnému hospodaření byl v roce 1774 zbaven nájmu a panství mělo být prodáno.⁸¹ Úpadek byl jistě také důsledkem let neúrody. Roku 1775 vypukla velká selská rebelie, která se nevyhnula ani Hořicku.

3.5 Nová tvář města

Prodej panství nakonec nebyl realizován z důvodu poddanské reformy císaře Josefa II. v osmdesátých letech 18. století.⁸² Podle dvorního rady Františka Antonína Raaba byla vrchnostenská půda rozparcelována mezi poddané, kteří ji obhospodařovali ve vlastní režii a namísto roboty odváděli peněžité platy. Tzv. raabizace měla pomoci zvýšit zemědělskou produkci a zainteresovanost poddaných. Marie Terezie Raabovy myšlenky podporovala, zpočátku se jí zdály příliš krásné na to, aby je bylo možno uskutečnit.⁸³

⁷⁶ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 11

⁷⁷ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 11

⁷⁸ Myšlenka strozziovské nadace byla přelomová v rámci státu i vyspělejší západní Evropy. V té době neexistovala péče o zestárlé vojáky a invalidy a Strozzi svým projektem možná předstihl i Ludvíka XIV. se slavným Hôtel des Invalides v Paříži.

⁷⁹ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 12

⁸⁰ <http://www.cervenatremesna.cz/cervena-tremesna-historie.pdf>, ze dne 18. 8. 2018

⁸¹ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 12

⁸² TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 12

⁸³ MENDL (1920) s. 7

Odpůrci této reformy poukazují na přílišné rozdrobení selského majetku, radikálnost a ukvapenost. Svůj negativní postoj prezentoval například český právník a politik František August Brauner⁸⁴ v *Böhmische Bauernzustände* roku 1847: „Vizte většinu takových dominikálních usedlostí, jejich zpustlé chaty, zpustošené lesy v jejich blízkosti a shledáte ve všech krajích českých, kde průmysl a obchod nejsou hlavním pramenem obživy, že třeba byl úmysl vlády při těchto kolonizacích sebe lepší, přece tento pokrokový počín přišel ještě příliš záhy, byl příliš rychle proveden a teprve o generaci později byl by se býval zcela jinak vyvinul a byl by nesl vskutku utěšené ovoce“.⁸⁵

Další obavy plynuly z předpokladu, že nyní budou poddaní chovat méně tažného dobytka a v dobách války se proto nebude dostávat přípreží a masa. Konečně byl Raabově reformě kladen za vinu i prudký vzrůst počtu obyvatelstva, což vedlo k větší spotřebě potravin a drahotě.⁸⁶ Souvislost reformy s populačním nárůstem však zůstává diskutabilní. „Na Hořicku bylo rozděleno pět panských dvorů dohromady 457 nájemcům.“⁸⁷ V důsledku toho nově vznikly osady Vinice (Malá Třebnouševy), Kouty a Bílsko a 257 selských usedlostí. Zlepšení hospodářské situace však Hořice zaznamenaly až na počátku 19. století. Tato změna je spojena se jménem inspektora Karla von Knera (1775–1813), který nejen že rozšířil pěstování brambor, chmele, zeleniny, napomohl rozvoji sadařství a ovocnictví a zintenzivnění zemědělství, ale dal také do pořádku emfiteutické smlouvy a platy poddaných.⁸⁸ Nepodařilo se mu však překonat trojpolní hospodářský systém a tedy ani zmenšit plochu úhoru.⁸⁹ Do vývoje města, které stále v některých ohledech připomínalo spíše vesnici (způsob života, převážně dřevěná zástavba soustředěná na rynku) zasáhl ničivý požár v roce 1846. Tajemník okresní samosprávy JUDr. Bohumil Klika v Pamětní knize hořického okresu zaznamenal: „Byl právě výroční trh. Když po poledni za červencového vedra oheň vznikl a způsobil ohromný zmatek, v půlhodině celá strana náměstí stála v plamenech. Také mnoho zboží uhořelo. Příčinou požáru bylo, že v domě čp. 240 vyletělo komínem zapálené máslo.“⁹⁰ Stačilo půl hodiny, aby oheň pohltil východní polovinu náměstí až k zámku.

⁸⁴ Jako právník obracel svůj zájem zejména k rolnictvu a k venkovu, k problematice zrušení roboty. Patřil ve své době k nejvýznamnějším českým politikům, značné popularity dosáhl mezi venkovským obyvatelstvem. Vedle *Böhmische Bauernzustände* napsal *O robotě a vykoupení se z roboty*.

⁸⁵ MENDL (1920) s. 9

⁸⁶ MENDL (1920) s. 8

⁸⁷ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 12

⁸⁸ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 12

⁸⁹ MENDL (1920) s. 27

⁹⁰ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 20

Velký požár se stal spolu s působením purkmistra Josefa Rumla a rozvojem textilního průmyslu díky židovským podnikatelům hlavním impulsem pro proměnu spíše venkovských Hořic ve skutečné město.⁹¹ Do té doby zde existovala síť struh vedená nedlážděnými ulicemi, která odváděla kromě vody i veškeré nečistoty, sloužila tedy jako povrchová kanalizace a veřejné smetiště. K jednotlivým domům vedly přes strouhy dřevěné lávky.⁹² Josef Ruml byl purkmistrem dvakrát, z hlediska významné proměny města je důležité druhé období v letech 1851–1861. Náměstí bylo vyrovnáno a vydlážděno, dřevěné domky zničené požárem nahradila kamenná zástavba, zmizely masné krámy. Vznikla jednoduchá kanalizace a čtyři kašny, do nichž byla přivedena voda z pramene Kalíšek. Město pořídilo skleněné olejové lucerny k veřejnému osvětlení a hodiny na kostelní věž.⁹³ Pod pokutou bylo zakázáno vylévat špínu a vyhazovat odpadky na ulici, byli ustanoveni dozorcí z řad občanů, kteří dohlíželi na dodržování pořádku.

Poté, co bylo v Hořicích vybudováno několik mechanických tkalcoven, např. Bedřich Hirsch (1858), Goldschmidt a spol. (1860), Izák Feuerstein (1862), Bratři Goldschmidtové (1888), doplnily panorama města kouřící komíny. Český kapitál se vedle židovského prosazoval těžko a až na konci 19. století získala význam tkalcovna Karla Antonína Tučka a Arnošta Bartoně.⁹⁴ Rozvíjela se také těžba pískovce. Tento kámen, využívaný již nejen pro sakrální stavby či panská sídla, ale i městské zástavby, se stal žádaným zbožím a jeho přepravu na větší vzdálenosti umožňovala železnice (trať v úseku Hradec Králové – Ostroměř byla zprovozněna r. 1882).⁹⁵

Hořické výnosy stále plynuly ve prospěch vojenské invalidní nadace a pražské Invalidovny, což způsobovalo napětí, neboť obyvatelé zastávali názor, že invalidovna měla být v Hořicích a nikoliv v Praze, přestože se to v Petrově závěti vysloveně neuvádí. Tato „staletá krivda“ vedla až k vypravení deputace k císaři Františku Josefovi do Vídně, která byla vcelku úspěšná a v hořickém zámku byla zřízena filiálka pražské invalidovny.⁹⁶ Zámek nebyl pro takový účel příliš vhodný, uvažovalo se o stržení a postavení nové budovy, plány však přetrhla první světová válka. Po ní bylo potřeba zajistit péči tisícům invalidů, a tak v Hořicích vyrostla moderní Vojenská invalidovna.

⁹¹ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 19

⁹² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 22

⁹³ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 19

⁹⁴ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 20

⁹⁵ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 21

⁹⁶ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) s. 13

3.6 K dějinám kostelů a duchovní správy Hořic

V Hořicích se tak jako ve velké části Východních Čech uchytilo husitské hnutí a po dvě století zde působili utrakvističtí kněží. Situace se změnila po bitvě na Bílé Hoře a poté, co císař Ferdinand II. vydal Obnovené zřízení zemské (1627 pro Čechy, 1628 pro Moravu), kterým bylo katolické vyznání prohlášeno za jediné povolené náboženství v zemi. Albrecht z Valdštejna, který držel Hořice od roku 1622, začal s rekatolizací již dříve, čímž vyvolal hromadnou emigraci poddaných.⁹⁷ Ke katolické víře se hlásili členové rodu Strozziů. Marie Kateřina, vdova po Petru Strozzi, založila v Hořicích růžencové bratrstvo, s nímž byla spojena tradice tzv. karmelitánských poutí v polovině července. Později měl vliv na náboženské poměry ve městě sám pražský arcibiskup jakožto vrchní správce vojenské invalidní nadace.⁹⁸ Nekatolická víra zůstávala ve zdejších kraji zakořeněna. Krokem k náboženské svobodě byl toleranční patent z roku 1781, kterým bylo povoleno augšpurské, helvetské a řeckopравoslavné vyznání, českobratrská církev však tolerována stále nebyla.

3.6.1 Kostel Narození Panny Marie

První písemná zmínka o hořickém kostele zasvěceném Panně Marii pochází z roku 1270⁹⁹ a váže se ke sporu prvního známého faráře Arnolda s farářem miletínským o ves Markovu a Vesce.¹⁰⁰ Jak tento kostel vypadal, není známo, dochovala se jen řada tehdejších kněží (viz níže).

Více informací máme o kamenném gotickém kostelíku, který stál v Hořicích do roku 1738, kdy byl zničen při velkém požáru.¹⁰¹ V Janderových *Poznámkách k dějinám panství a města Hořice* je zakreslen půdorys jednolodního kostela. Z inventáře dodnes zůstala pouze cínová křtitelnice ze 14. století a dva pozdně gotické dřevěné deskové obrazy (sv. Jan Křtitel, sv. Jan Evangelista), které jsou dnes součástí sbírek hořického muzea.¹⁰²

⁹⁷ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 53

⁹⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 53

⁹⁹ Cechner (1909) s. 38 uvádí rok 1272. *Národopisný sborník okresu Hořického* a O. Tomíčková (2008) s. 53 datují spor hořického a miletínského faráře k roku 1270.

¹⁰⁰ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 53

¹⁰¹ *Soupis památek (1909) s. 38*

¹⁰² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 56

Nynější kostel Narození Panny Marie byl vystavěn v letech 1741–1748 na základě plánů Kiliána Ignáce Dienzenhofera.¹⁰³ Dochované dopisy svědčí o tom, že se tento významný stavitel¹⁰⁴ staral o budování hořického chrámu opravdu pečlivě. Jedná se o orientovanou stavbu na křížovém půdoryse s hranolovou věží na severozápadní straně, která je pozůstatkem původního kostela. Dienzenhofer zamýšlel přidat druhou věž, její stavba však nebyla nejspíše z finančních důvodů uskutečněna, podařilo se vystavět pouze základy.¹⁰⁵

V prostorách kostela Narození Panny Marie, s největší pravděpodobností v podlaze, se nacházely staré renesanční a barokní náhrobníky.¹⁰⁶ Část z nich je již nezvěstná, o jejich podobě se dovídáme z písemných pramenů, především z dopisu hořického kaplana Václava Zahradníka adresovaného Josefu Ladislavu Janderovi, který shromažďoval podklady k rukopisnému dílu o dějinách panství a města Hořice. Zahradníkův dopis pochází z roku 1818 a zaměřuje se na transkripci nápisů na pěti náhrobnících. Vzhledem k tomu, že původně gotický kostel byl tehdy již přestavěn v barokní chrám, ležely pískovcové desky minimálně na sekundárním místě. Jejich další osud shrnul v roce 1895 pozdější hořický děkan Bohumil Hakl těmito slovy: „Kolem kostela bylo mnoho starých pomníků bývalých pánů hořických, jež však téměř všechny na zmar přišly.“¹⁰⁷

Od roku 1890 jsou v děkanském kostele Narození Panny Marie dvoumanuálové mechanické kuželkové varhany, které postavil Emanuel Štěpán Petr, vyučený u Františka Jiráka v Dobrušce. Stavěl nástroje s obdivuhodnou intonací v Čechách, na Moravě i v zahraničí, mnohé z nich dodnes fungují. Např. v Praze postavil varhany v kostele sv. Ignáce (1912), sv. Ludmily (1898) a sv. Prokopa (1914).¹⁰⁸ Co se týče zvukové stránky, jedná se o jeden z nejzajímavějších romantických nástrojů královéhradecké diecéze.¹⁰⁹ V 90. letech 20. století při rozsáhlé rekonstrukci kostela byl opraven i tento stoletý nástroj a tím se rozšířily možnosti jeho využití pro liturgické i koncertní účely.¹¹⁰

¹⁰³ *Soupis památek (1909)* s. 38

¹⁰⁴ K. I. Dienzenhofer projektoval i stavbu vojenské Invalidovny v Praze – Karlíně, která byla financována ze strozziovské nadace.

¹⁰⁵ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 56

¹⁰⁶ HORÁK (2010) s. 117

¹⁰⁷ HAKL (1895) s. 226

¹⁰⁸ UHLÍŘ (2007) s. 24

¹⁰⁹ UHLÍŘ (2007) s. 124

¹¹⁰ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 64

3.6.2 Kostel sv. Gotharda

Původní kostelík, jehož vysvěcení se připisuje pražským premonstrátům, byl z největší pravděpodobností dřevěný. Již tehdy se okolo rozkládal hřbitov obehnaný kamennou zdí.¹¹¹ V průběhu 17. století bylo provedeno několik stavebních úprav, kostel však postupně chátral a přestával dostačovat přílivu poutníků. V roce 1738 na svátek sv. Jana Nepomuckého tam byla odsloužena poslední mše a započalo se s bouráním a novou stavbou.¹¹² V tomtéž roce však Hořice postihl jeden z nejničivějších požárů v historii, při němž vyhořel i chrám Narození Panny Marie. Dostavba kostela sv. Gotharda byla provedena s největší rychlostí, aby v něm mohly být konány bohoslužby, ale práce nebyly patrně provedeny dostatečně kvalitně a budova brzy vyžadovala další stavební zásahy.¹¹³

Filiální kostel sv. Gotharda se dočkal nových varhan v roce 1908. Stavitelem jednoduše výpustkového nástroje je opět E. Š. Petr.¹¹⁴ Zápis v pamětní knize farnosti dokládá, že předchozí nástroj byl nevyhovující: „29. dubna 1902, za p. učitele Horáka, bývalého ředitele kůru, postaveny jsou u sv. Gotharda nové varhánky. Stavěl je truhlář Andrs z Hradce právě o pruské válce r. 1866. Truhlář a varhany jsou špatné a nemůže se na ně hrát. Třeba nových.“¹¹⁵ Bedřich Andrs, varhanář z Hradce Králové, nevynikala kvalitou práce, ani se příliš neprosadil. Jeho varhany ze sv. Gotharda byly údajně přestěhovány do kaple na Zvičinu.¹¹⁶

Dříve významný poutní kostel je současné době využíván především k církevním pohřebním obřadům.

3.6.3 Řada hořických farářů

Při sestavování posloupnosti hořických farářů jsem vycházela z *Národopisného sborníku okresu Hořického* (1895) s. 227 – 229. Porovnala jsem ho se seznamem v Pamětní knize, byl obdobný, jen zde bylo o několik jmen méně.¹¹⁷ Letopočty udávají dobu působení kněží

¹¹¹ <https://www.farnost-horice.cz/kostel-sv-gotharda-v-horicich/>, citováno dne 17. 8. 2018

¹¹² <https://www.farnost-horice.cz/kostel-sv-gotharda-v-horicich/>, citováno dne 17. 8. 2018

¹¹³ <https://www.farnost-horice.cz/kostel-sv-gotharda-v-horicich/>, citováno dne 17. 8. 2018

¹¹⁴ UHLÍŘ (2007) s. 123

¹¹⁵ UHLÍŘ (2007) s. 123

¹¹⁶ UHLÍŘ (2007) s. 19

¹¹⁷ Řada hořických farářů vypadá podle tohoto zdroje následovně: Petr, Zdeněk, Přeck, Marhold Lupus, Jan, Štěpán Březanský neb Ratibořský, Václav Třebechovský, Jan Meziříčský, Václav Fabricius, Bohuslav Klatovský, Tomáš Palenius, Hieronymus Bukovský, Jiří Germani, Bartoloměj Bulovský, Václav Paneratus Vichaeus, Eliáš Ignác Vyskočil, Václav Vít Krnovský, Jan Jindřich Kunkl, Jan Václav Riedl, Jan František Procházka, František Novák, Tadeáš Alois Hanl, Josef Leden, Bohumil František Hakl.

v Hořicích. U starších dat se jedná o rok, kdy je možno o nich dohledat zmínku v pramenech, ve většině případů je spojena s jejich příchodem do Hořic.

1. Arnold, r. 1270 se přel s farářem miletínským o „ves Markovu a Vesce“
2. Lukáš, 1330–1339, spolu s děkanem hradeckým Jakubem prohlásil za bezúhonného jeřického faráře Velislava, který byl svým patronem nařčen, že je bezectný a nepochází z manželského lože
3. Bohunek
4. Petr, 7. listopadu 1373 se fary vzdal
5. Šimon
6. Zdeněk
7. Přech, 1400
8. Lev (Dominus Leo), 1410
9. Marhold Lupulus (neb Lupus, asi Vlček), 1434, padl v bitvě u Lipan
10. Jan Kmentový, 1516, první z řady utrakvistických kněží v Hořicích
11. Beneš, 1549
12. Jan Velvaský, 1560
13. Tomáš Chotěborský, 1562
14. Štěpán Březanský neb Ratibořský, 1578
15. Václav Třebechovský, 1580
16. Jan Meziříčský, 1587
17. Václav Fabricius (jinak Faberius), 1608, řečnil na pohřbu Zikmunda Smiřického ze Smiřic
18. Bohuslav Klatovský ze Žatce, 1614, řečnil nad rakví Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic
19. Šimon Antocoenius, 1620, není jisté, zda patří do Hořic
20. Tomáš Palenius 1629, P. Švenda ho již počítá za prvního katolického faráře, proti tomu však hovoří jeho odchod do Frankfurtu v době, kdy utrakvističtí faráři museli emigrovat a u nás byl mnoho prázdných far
21. Jiří Germani z Nové Paky, zemřel 1661, katolík
22. Bartoloměj Bulovský, hoř. farářem 1661–1664
23. Václav Paneratius Vichaeus, 1664–1679, autor jedenáctidílného spisu O nejsvětější nového zákona oběti mše svaté
24. Eliáš Ignác Vyskočil (Wyskoczelijs), 1679–1703

25. Václav Vít Krnovský, 1703–1735
26. Jan Jindřich Kunkl, 1736–1751
27. Jan Václav Riedl, 1751–1763
28. Jan František Procházka, 1764–1786
29. František Novák, 1786–1803
30. Tadeáš Alois Hanl, 1803–1847
31. Josef Leden, 1846–1870
32. Bohumil František Hakl, 1870–1904
33. Josef Kousal, do 1929
34. Antonín J. Žák, 1930–1939
35. Tomáš Obršlík, 1939

3.6.4 Řada hořických kaplanů

Posloupnost kaplanů vychází ze záznamů v Pamětní knize.

1. František Josef, 1804–1805
2. Josef Černý, před r. 1820
3. Josef Čiovický (Číhovický), po r. 1820
4. Václav Zahradník
5. Josef Čížek
6. Matěj Kašpar
7. Jan Dvořáček
8. Leopold Kotrbelec, 1840
9. Ferdinand Šobr, 1841
10. Ludvík Raiman, 1843
11. František Vávra, 1845
12. Antonín Ripka (Rybka), 1846
13. František Zástěra, 1848
14. Václav Kuřil
15. Antonín Fries
16. Antonín Rafael
17. Josef Hylšer, 1850
18. Josef Marčík, 1852

19. Alois Effenberger, 1853
20. Vít Kaska, 1869
21. František Klemm, 1870
22. František Pilný, 1870
23. Josef Procházka, 1870
24. František Kovařík, 1878
25. Václav Kolář, 1879
26. František Kovařík (podruhé), 1879
27. Josef Herkner, 1885
28. František Kunf, 1886
29. Václav Fayks, 1890
30. Jan Brodský, 1891
31. František Melich
32. Josef Hynek
33. Leonard Sychra
34. František Šeda
35. František Nosek
36. Karel Kučera
37. František Hanzlík, 1908
38. Stanislav Kordule, 1909
39. Jan Ježek
40. Konečný
41. Ladislav Böhm
42. Průcha
43. K. Daniel
44. Josef Drbohlav, 1918¹¹⁸
45. Václav Kubát, 1930–1931
46. Jan Pavelka, 1931–1932
47. Josef Beneš, 1932–1933
48. Josef Petera, 1933
49. František Stříbrný, 1933
50. Jan Hlaváček, do 1935

¹¹⁸ SOKA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 249 - 253

51. František Foršt, 1935–1936
52. Alois Fajstl, 1936–1939
53. Michael Mareček, 1938–1939
54. Karel Filip, 1939–1940
55. Jan Novák, 1940–1941
56. Karel Pecháček, 1941–1943
57. Antonín Dominik Nováček, 1943–1945
58. Josef Dřínovský, 1945–1946
59. František Michálek, 1947
60. Karel Kavřík, 1947–1948
61. Josef Chabera, 1948
62. Josef Jindříšek, 1950–1953
63. Jan Nesvačil, 1953

4. Obecně k zakládání knihoven v královéhradecké diecézi

V dřívějších letech mnozí historikové význam církevních knihoven spíše přeceňovali. Přisuzovali jim významnou veřejnou činnost v dobách národního obrození, přičemž někteří z nich je považovali za střediska osvěty a vlasteneckého úsilí, jiní v nich naopak spatřovali reakci proti buditelským snahám. Archivní dokumenty však vypovídají o tom, že církevní knihovny v královéhradecké diecézi většinou stagnovaly a vliv na širší obyvatelstvo měly krajně omezený.¹¹⁹

Prvním důvodem byla skutečnost, že katolická církev své knihovny ve sledovaném období neotevřela veřejnosti.¹²⁰ Sloužily především k odbornému vzdělávání duchovních, v některých případech učitelů. Půjčování knih mělo přímou souvislost s iniciativou správce, což vidíme i na příkladu zakládací listiny Aloise Hanla.

Další bariérou byla zastaralost fondu, jehož základ zpravidla tvořily pozůstalosti kněží, vyřazené svazky ze soukromých sbírek, neprodané náklady Dědictví sv. Jana Nepomuckého a arcibiskupské knihtiskárny v Praze, v nejlepším případě byl doplňován nákupem nových děl za pravidelné příspěvky duchovních.¹²¹ Například v roce 1826 sděluje vikář Jan Schlauf konzistoři v Hradci Králové, že v náchodském vikariátu není žádná farní knihovna, o rok později je již situace jiná. Staré, roztrhané knihy, které chátraly na několika farních úřadech a nikdo o ně neměl zájem, dali dohromady a tím vznikla nová knihovna.¹²² Není tedy divu, že takové knihovny nevyužívaly širší vrstvy obyvatelstva a častokrát ani kněží, dochovala se hlášení, že si nikdo dvacet let i více nic nepůjčil.¹²³ Běžného čtenáře navíc odradil latinský nebo německý jazyk, vysoká odbornost a specializace knih na něj kladla nepřiměřené nároky. České knihy s náboženskou tematikou vycházely do poloviny 40. let 19. století jen ojediněle.¹²⁴ Samotní duchovní, kteří se snažili rozšířit si své znalosti, raději investovali do nových svazků pro své soukromé knihovny, než aby se pouštěli do studia literatury ze 17. či 18. století, někdy dokonce ještě starší.

¹¹⁹ KVĚTENSKÝ (1968) s. 159

¹²⁰ KVĚTENSKÝ (1968) s. 159

¹²¹ KVĚTENSKÝ (1968) s. 160

¹²² KVĚTENSKÝ (1968) s. 165 - 166

¹²³ KVĚTENSKÝ (1968) s. 165

¹²⁴ KVĚTENSKÝ (1968) s. 162

Význam církevních knihoven byl tedy hned od založení spíše konzervační, přechovávaly vzácné sbírky starých textů, ale pro běžnou potřebu byly v podstatě nepoužitelné.¹²⁵

Všechny svazky v knihovně musely být schváleny guberniem v Praze a konzistoří v Hradci Králové, i v Hanlově daru se nacházely přísně zakázané knihy, které bylo nutno odevzdat.¹²⁶ Pokud si vikariátní nebo farní knihovny chtěly ponechat méně závadné spisy označené erga schedam, museli o to požádat a tyto knihy si směli duchovní půjčovat pouze s písemným souhlasem královéhradecké konzistoře, která posoudila jejich práci a studium a na základě toho vydala rozhodnutí.¹²⁷ To znamená, že měla přímý vliv na četbu konkrétních duchovních. Mezi zakázané spisy se často dostala i dnes velmi uznávaná díla nekatolických autorů, např. *Labyrint světa a ráj srdce* J. A. Komenského.¹²⁸ K dalším kompetencím biskupské konzistoře patřilo schvalování nových knihoven a knihovníků. Také musela v pravidelných tříletých výkazech hodnotit využitelnost knižního fondu škálou výborný, střední, málo použitelný.

Podíváme-li se na počet církevních knihoven, shledáme, že jich oproti ostatním typům existovalo podstatně více. To je dáno poněkud kuriózní vyhláškou, podle níž musely být pouhé tři knihy vykazovány jako farní knihovna.¹²⁹ Přestože potom biskupská konzistoř zrušila její platnost, setrvačností je považováno za knihovnu třeba pět svazků.

Formální zakládání knihoven nutně vedlo k tomu, že o ně většina duchovních nejevila zájem a při nástupu nového faráře se někdy dodatečně objevovaly staré a vzácné sbírky, nebo naopak převážná většina knih nebyla k nalezení. Lhostejnost se projevovala také v nedodržování závazků na poskytnutí finančního příspěvku za účelem zakoupení dalších knih, dobrovolný příspěvek se mnohdy nepodařilo dát dohromady a knihovna se nerozrůstala. Podle náchodského vikáře Kašpara Lukavského se duchovní starali raději o své soukromé knihovny a o veřejné zkrátka neměli zájem.¹³⁰ Počet svazků dlouhodobě stagnoval, případně se snižoval s tím, jak se knihy ztrácely. Jeden přírůstek za rok je možno považovat za nemalý úspěch.¹³¹

¹²⁵ KVĚTENSKÝ (1968) s. 162

¹²⁶ KVĚTENSKÝ (1969) s. 162

¹²⁷ KVĚTENSKÝ (1968) s. 161

¹²⁸ KVĚTENSKÝ (1969) s. 164

¹²⁹ KVĚTENSKÝ (1968) s. 164

¹³⁰ KVĚTENSKÝ (1968) s. 164

¹³¹ KVĚTENSKÝ (1968) s. 166

Jestliže se někde dočteme o čilém podílu církevních knihoven na veřejném životě, pak se s velkou pravděpodobností jedná o záměnu pojmů. Obrozenecké časopisy běžně popisují knihovny situované na fáře nebo děkanství spravované duchovním a prezentují je jako církevní. Je však třeba upozornit, že i když ji například založil děkan, vedl kaplan a nacházela se na fáře, mohla to být školní knihovna, která se podstatně liší od knihovny církevní, mimo jiné aktivní prací s čtenáři.¹³² Tyto knihovny a fary se tak často stávaly centry národního a náboženského dění, kněží podporovali šíření a půjčování českých knih a zpěvníků, ale i český spolkový život. Navazovali na tradici národních dějin, českých zemských patronů a na práce katolických historiků z doby baroka.¹³³ Do vývoje téměř každého českého města či větší vesnice určitým způsobem zasáhl kněz-buditel, který své angažmá ve službě národa chápal jako součást svého úsilí o duchovní, sociální a hmotné povznesení českého lidu. Za všechny jmenujme např. faráře z Libuně u Jičína Antonína Marka, který vytvořil filosofickou terminologii, či překladatele světové literatury do češtiny Antonína J. Puchmajera a Josefa Vlastimila Kamarýta.¹³⁴ Konec konců i mladý Karel Havlíček Borovský považoval povolání katolického kněze za nejlepší formu života zasvěceného službě národu.¹³⁵

Na obtíže s vikariátními knihovnami upozorňuje děkan v Heřmanovických Sejfech Augustin Breuer ve zprávě biskupské konzistoři z roku 1825.¹³⁶ Pro knihy nebývá vhodné místo a skříně, těžkosti vznikají při stěhování, změně vikáře, problém činí také údržba knih – čištění od plísně a špíny, převazba, velká vzdálenost duchovních od knihovny. A. Breuer považuje za vhodné, aby se namísto zakládání vikariátních knihoven nechaly svazky na jednotlivých farách a jejich správci pouze zveřejnili katalogy.

V roce 1826 byl vypracován statut o zakládání, provozu a využití farních a vikariátních knihoven, jako vzor posloužily stanovy pražské arcidiecéze. Obsahuje 27 paragrafů otevírajících mimo jiné tyto záležitosti: výpůjční systém a výpůjční doba, jak zapsat výpůjčku, urgovat, nahradit ztracené a poškozené knihy, katalog knihovny a jak s ním mají duchovní pracovat, finanční příspěvky a jejich výkazy, péče o knihy, povinnosti knihovníka, právní zajištění, odkazy soukromých knihoven, odebírání teologických

¹³² KVĚTENSKÝ (1968) s. 160

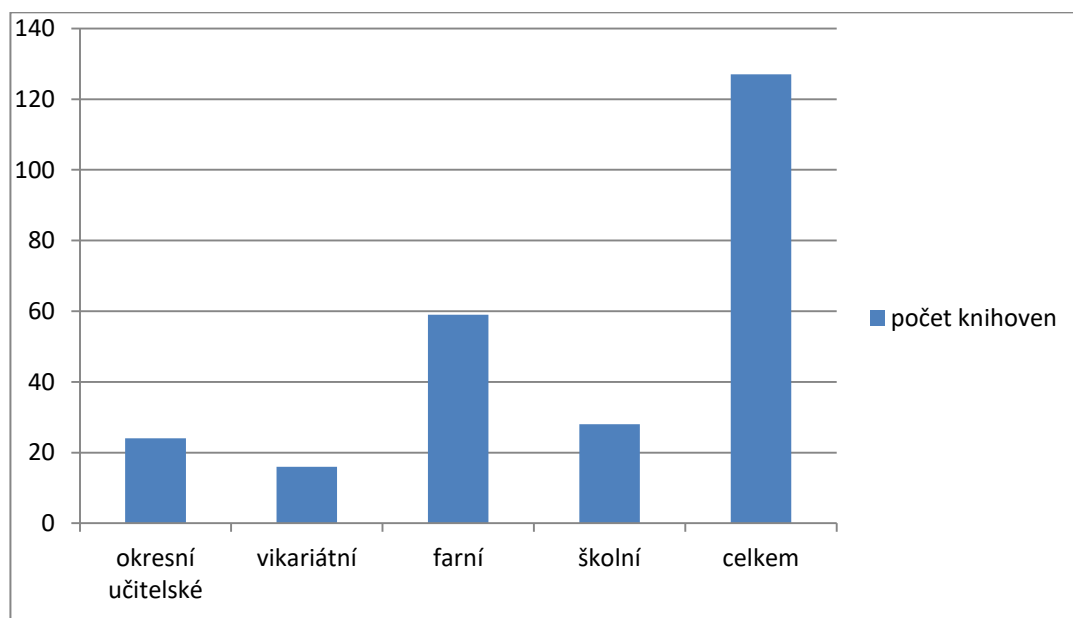
¹³³ RYNEŠ (2014) s. 22

¹³⁴ PETRÁČEK (2009) s. 44

¹³⁵ PETRÁČEK (2009) s. 44

¹³⁶ KVĚTENSKÝ (1969) s. 24

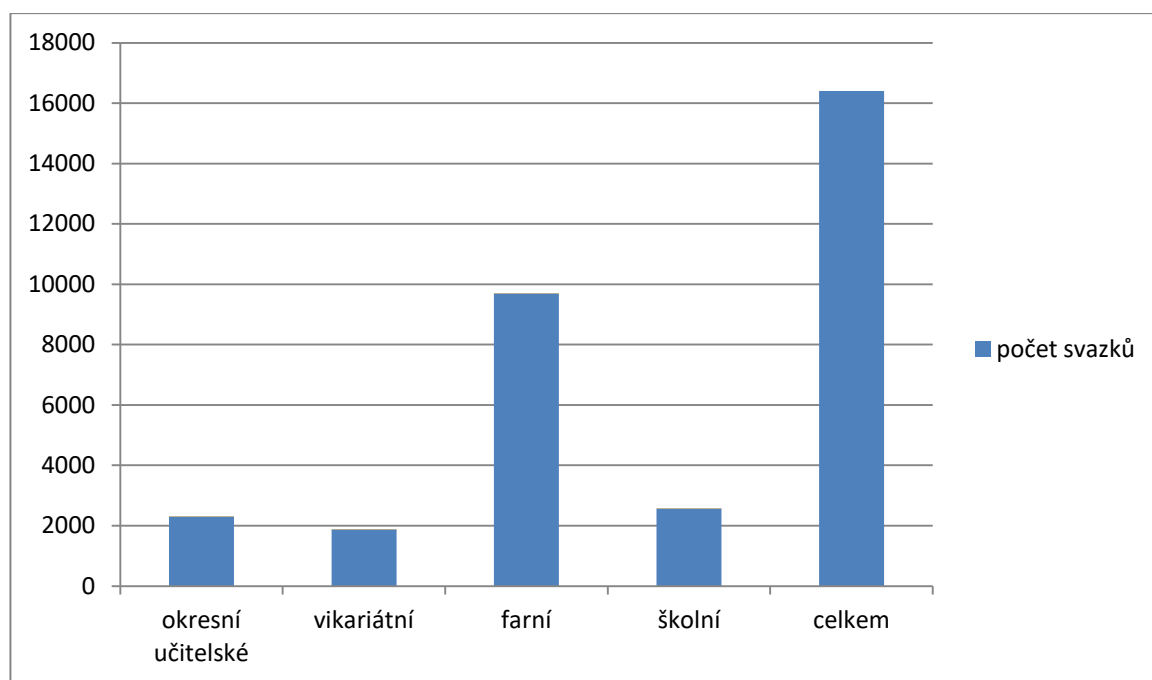
časopisů, výkazy o četbě pro biskupskou konzistoř.¹³⁷ Řeší vztah farní a okresní učitelské knihovny k vikariátní. Hovoří o knihovně jako o dobrovolné instituci z příspěvků duchovních, jejich společném majetku.

Graf č. 1: Počet všech knihoven královéhradecké diecéze k 28. 10. 1830 podle kancelisty biskupské konzistoře Josefa Rambouska¹³⁸

¹³⁷ KVĚTENSKÝ (1969) s. 47

¹³⁸ KVĚTENSKÝ (1969) s. 62 - 66

Graf č. 2: Počet svazků v těchto knihovnách¹³⁹

Poznámka: U vikariátní knihovny v Litomyšli (vikariátní úřad Vysoké Mýto) a u farní knihovny rovněž v Litomyšli se nepodařilo zjistit počet svazků, proto mohou být údaje trochu zkreslené.

¹³⁹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 62 - 66

5. Trienální výkazy

Vikariátní úřady předkládaly v tříletých cyklech výkazy všech knihoven biskupské konzistoři, která je dále posílala českému guberniu v Praze, zajímalo se o ně i Jeho Veličenstvo. Dnes si díky nim můžeme utvořit představu o počtu knihoven a rozsahu jejich fondů.

V rámci této práce byly prostudovány a srovnány tři trienální výkazy vikariátních a farních knihoven královéhradecké diecéze.

První z nich se datuje k 24. 11. 1842, zpracovali ho Josef Müller a Václav Krejčí.¹⁴⁰ Zatímco v minulém trieniu bylo evidováno 20 813 děl, nynější stav činí celkem 22 408 knih. Nasbíraly se finanční příspěvky ve výši 133 zl. 22 kr. c.m., k tomu je třeba připočíst 33 zl. 30 kr. c.m. získaných darem.¹⁴¹

Druhý z trienálních výkazů popisovaných v této práci sestavil 9. 1. 1845 Antonín Stránský. Oproti minulému jsou na první pohled zřetelné některé nesrovnalosti, což je dáno reorganizací královéhradecké diecéze z roku 1842, při níž došlo ke změně počtu vikariátů, namísto 24 je jich dále 31. To se přirozeně odrazilo v trienálním výkazu. Mnohé knihovny jsou evidovány jiným vikariátním úřadem než dříve a tento fakt komplikuje naši představu o vývoji počtu svazků. Rozdíly vznikly také v důsledku nepřesností ve starých výkazech. Antonín Stránský také oproti svým předchůdcům nedoporučuje vykazovat knihovny o třech až šesti, sedmi svazcích,¹⁴² z trienálů je však patrné, že ne všichni se jeho radou řídili. Dále nepovažuje za vhodné ve výkazu třídit údaje na svazky a sešity, jak někteří činí. Pokud tomu tak bylo, v této práci jsou obě položky sečteny, v tabulce níže je proto uváděno jedno číslo. Na finančních příspěvcích se ve sledovaném období vybralo 638 zl. 42 kr. c.m., na darech 18 zl. 45 kr. c.m.¹⁴³

Třetí trienál, který zde budeme srovnávat, vypracoval Antonín Stránský 20. 2. 1848.¹⁴⁴ Nesrovnalostí je tady méně než mezi dvěma předcházejícími výkazy, přesto některá čísla pečlivého čtenáře překvapí. Nebylo ojedinělé, že minulé trienály zahrnovaly

¹⁴⁰ Existuje ještě verze tohoto trienálního výkazu z 13. 1. 1842, autorem je Václav Krejčí, obsahuje totožný soupis knihoven, chybí však údaje za minulé trienium.

¹⁴¹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 177

¹⁴² KVĚTENSKÝ (1969) s. 219

¹⁴³ KVĚTENSKÝ (1969) s. 219

¹⁴⁴ KVĚTENSKÝ (1969) s. 258

nedopatřením také fondy školních a okresních učitelských knihoven, potom zaznamenáme v počtech svazků nečekané výkyvy. Další příčinou úbytku knih je kromě ztráty nebo zničení jejich označení za zakázané, tudíž nesměly zůstat nadále v knihovně a byly vyřazeny. Velká redukce fondu v Poličce je způsobena požárem z roku 1845.¹⁴⁵

5.1 Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost

Vikariátní úřad	Počet knihoven			Využitelnost		
	1842	1845	1848	1842	1845	1848
Broumov	-	5	5	-	5 S	1 V, 4 S
Čáslav	-	7	7	-	3 V, 4 S	2 V, 5 S
Dolní Kralovice	-	2	2	-	1 V, 1 S	1 V, 1 S
Hořice	-	3	3	-	2 V, 1 M	2 S, 1 M
Hostinné	3	3	4	3 S	3 S	4 S
Hradec Králové	0	0	0	-	-	-
Chrast	3	6	7	3 S	3 V, 3 S	3 S, 4 M
Chrudim	2	3	3	1 V, 1 S	1 V – S, 1 S	3 S
Jaroměř	2	2	2	1V, 1 S	1 V, 1 S	2 S
Jičín	0	0	0	-	-	-
Kopidlno	0	5	5	-	3 V, 2 S	1 V, 2 S, 2 M
Kostelec	5	5	5	1 V, 4 S	1 V, 3 S, 1 M	4 S, 1 M
Králíky	-	3	3	-	1 V, 2 S	3 S
Kutná Hora	5	4	5	1 V, 3 S, 1 M	1 V, 1 S, 3 M	2 V, 2 S, 1 M
Lanškroun	6	6	6	1 V, 5 S	1 V, 5 S	2 V, 4 S

¹⁴⁵ KVĚTENSKÝ (1969) s. 261

Ledeč n. S.	-	4	4	-	1 V, 1 S, 2 M	1 V, 3 M
Lipnice n.S.	6	5	5	1 V, 5 S	1 V, 4 S	1 V, 4 S
Litomyšl	-	7	7	-	1 V, 5 S, 1 M	1 V, 5 S, 1 M
Náchod	17	12	12	9 V, 3 S, 5 M	4 V, 3 S, 5 M	2 V, 9 S, 1 M
<i>Nekoř</i>	3	-	-	1 V, 2 S	-	-
Německý Brod	8	8	8	2 V, 6 S	1 V, 7 S	3 V, 5 S
Nový Bydžov	4	4	3	1 V, 3 S	1 V, 3 S	1 V, 2 S
Opočno	0	0	0	-	-	-
Pardubice	2	2	3	2 S	2 S	2 V, 1 S
<i>Petrovice</i>	3	-	-	1 V, 2 S	-	-
Poděbrady	2	2	2	1 V, 1 S	1 V, 1 S	2 V
Polička	6	4	3	6 S	2 S, 2 M	2 S, 1 M
Polná	-	5	5	-	1 V, 4 S	5 S
Rychnov n. K.	4	4	4	1 V, 2 S, 1 M	1 V, 2 S, 1 M	1 V, 2 S, 1 M
Skuteč	8	6	6	5 V, 3 S	2 V, 3 S, 1 M	4 S, 2 M
<i>Soutice</i>	4	-	-	1 V, 1 S, 2 M	-	-
Trutnov	1	1	1	1 S	1 S	1 S
<i>Třebechovice p. O.</i>	0	-	-	-	-	-
Vrchlabí	4	4	4	4 S	1 S, 3 M	1 S, 3 M
Vysoké Mýto	8	5	5	8 S	1 V, 2 S, 2 M	4 S, 1 M
<i>Žleby</i>	8	-	-	3 V, 5 S	-	-

Tabulka č. 1: Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost

Využitelnost: V = výborná

S = střední

M = malá

Kurzívou jsou uvedeny vikariátní úřady, které po reorganizaci v roce 1842 zanikly, respektive byly přemístěny. U nově zřízených jsou proškrtnutá políčka pro údaje z prvního trienálu z roku 1842.

5.2 Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze

Vikariátní úřad	Počet svazků					
	Trienál A		Trienál B		Trienál C	
	1839	1841	1841	1844	1844	1847
Broumov	-	-	34	364	364	364
Čáslav	-	-	1126	1529	1622	1632
Dolní Kralovice	-	-	266	266	266	273
Hořice	-	-	2358 Hoř. 1948	2487 Hoř. 1948	2487 Hoř. 1948	2646 Hoř. 1948
Hostinné	646	1358	792	930	930	1176
Hradec Králové	0	0	0	0	0	0
Chrast	969	983	1137	1137	1137	1451
Chrudim	919	994	1000	1238	734	1246
Jaroměř	169	691	784	896	896	925
Jičín	0	0	0	0	0	0
Kopidlno	0	0	408	408	408	762
Kostelec	406	448	520	925	925	973
Králíky	-	-	1915	1925	1889	1881
Kutná Hora	1383	1415	1232	1324	1321	1712
Lanškroun	1673	1891	1816	2272	2272	2442
Ledeč n. S.	-	-	552	574	574	574
Lipnice n.S.	718	755	380	392	393	463

Litomyšl	-	-	3896	4167	4167	4358
Náchod	614	638	1060	1098	1098	1222
<i>Nekoř</i>	1644	1644	-	-	-	-
Německý Brod	1488	1508	972	1397	1352	1427
Nový Bydžov	303	305	465	549	410	729
Opočno	0	0	0	0	0	0
Pardubice	303	303	340	377	471	571
<i>Petrovice</i>	406	447	-	-	-	-
Poděbrady	155	177	177	315	315	369
Polička	1658	1664	1719	1755	678	706
Polná	-	-	973	985	985	1232
Rychnov n. K.	355	355	356	356	356	356
Skuteč	716	743	657	661	702	1073
<i>Soutice</i>	340	340	-	-	-	-
Trutnov	157	157	157	157	156	156
<i>Třebechovice p. O.</i>	0	-	-	-	-	-
Vrchlabí	826	994	908	1055	991	994
Vysoké Mýto	4135	4135	1085	1128	1128	1634
<i>Žleby</i>	830	903	-	-	-	-

Tabulka č. 2: Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze

6. Historie hořické knihovny

6.1 Vznik knihovny v dokumentech

Vídeňská studijní komise vydala dne 28. 11. 1817 dvorní dekret, v němž vybízí k zakládání farních a vikariátních/děkanátních¹⁴⁶ knihoven. V lednu následujícího roku na něj upozorňuje české gubernium a žádá po všech duchovních, aby se vyjádřili k otázce církevních knihoven.¹⁴⁷ Diskutuje se především o jejich smyslu a užitečnosti, rozdílu mezi děkanátní a farní knihovnou, které knihy vybírat a z jakých prostředků je pořizovat.

V létě 1825 císař v dopisu českému guberniu opět vyslovuje přání, aby vznikaly církevní knihovny. Proto jsou osloveni duchovní, zda jsou ochotni darovat pro tento účel finanční prostředky, dát své knihy k dispozici vikariátní knihovně nebo je půjčovat ostatním duchovním a knihovně je odkázat po smrti. České gubernium pověřilo biskupské konzistoře, aby zjistily postoje a situaci u všech vikariátních úřadů.¹⁴⁸

Odpovědi duchovních jsou rozmanité, někteří se zavazují přispívat částkou různé výše jednorázově nebo pravidelně, v mnoha případech jsou ochotni své knihy odkázat vikariátní či farní knihovně, někteří však s nimi v závěti již dříve naložili jinak. Někteří kněží se nemají zájem o své knihy dělit s ostatními. Ti, kteří nedarují žádné knihy ani finance, často argumentují bídými poměry ve farnosti.

Alois Hanl, jakožto hořický děkan a vikář petrovického vikariátního úřadu, zasílá svou odpověď 2. 4. 1826.¹⁴⁹ Oznamuje, že založil farní knihovnu, do níž daroval všechny své vlastní knihy a označil je razítkem s textem: „Ex bibliotheca ecclesiae civitatis Horzicensis“. Zmiňuje také vystavění přístřešku zabezpečenému proti ohni a slibuje, že zakládací listina bude předložena ke schválení biskupské konzistoři a českému guberniu. Sedm duchovních odkázalo knihovně své sbírky, dalších pět alespoň některé ze svých soukromých knih. Finančně přispět se rozhodlo sedm kněží. Chotěšický lokalista Václav Lichtenberg nedaroval nic, zdůvodňoval to tím, že věnoval knihy a finance již v roce 1822, ve skutečnosti se však jednalo o příspěvek pro okresní učitelskou knihovnu. Základem hořické knihovny mají být rovněž úplné sbírky soudobých teologických

¹⁴⁶ Vyšší celky církevní správy jsou v Čechách nazývány jako vikariáty (a děkanský úřad je jen čestný název pro farní úřad ve větším městě), na Moravě děkanáty.

¹⁴⁷ KVĚTENSKÝ (1969) s. 17

¹⁴⁸ KVĚTENSKÝ (1969) s. 20 - 21

¹⁴⁹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 43

časopisů, nyní z iniciativy vikariátního úřadu odebírá 18 duchovních 4 katolické časopisy a vzájemně si je půjčují.

Hanlův dopis má 18 příloh, které zahrnují vyjádření jednotlivých duchovních. Několik příkladů: Ignat Hanus (farář ve Smidarech) daruje 5 zl. c. m.¹⁵⁰ Mlázovický lokalista Josef Cziowizky nemůže z důvodu špatných hospodářských podmínek přispět finančně ani knihami, je však ochoten půjčovat své svazky ostatním duchovním a po smrti je odkázat vikariátu.¹⁵¹ František Hireber, administrátor v Jeřicích, slibuje přispívat podle svých možností.¹⁵² Také Jan Černý, lokalista v Chodovicích, se zavazuje ročně posílat přiměřený finanční příspěvek. Avšak knihy nehodlá darovat ani nikomu půjčovat, jelikož je potřebuje a nemůže rozhodnout o jejich odkazu, neví totiž, zda by se vikariátní knihovně hodily.¹⁵³

Další dokument vztahující se k hořické knihovně pochází z roku 1838. Alois Hanl zasílá zakládací listinu a žádá biskupskou konzistoř v Hradci Králové, aby zajistila její správné schválení. Záležitost vyřizuje Václav Krajčí, děkuje Hanlovi za darované knihy. Má připomínky k formě listiny a k finančnímu zajištění růstu knihovny, připomíná, že je nezbytné předložit 4 paré seznamu darovaných knih.¹⁵⁴

Koncem roku 1839 předkládá Alois Hanl zakládací listinu spolu se seznamy knih a prosí o rychlé provedení, protože by si přál ještě do konce života vidět realizovanou svou myšlenku, je mu 75 let.¹⁵⁵

Na přímluvu Václava Krejčího české gubernium již 9. 3. 1840 povoluje Hanlovi jistinu pro farní knihovnu v Hořicích.¹⁵⁶ Dále je však potřeba schválení biskupskou konzistoří v Hradci Králové, magistrátem v Hořicích, předložit seznamy k revizi, stvrdit listiny dvěma svědky atd.

Revizní úřad knih v Praze shledává v Hanlových seznamech 21 přísně zakázaných děl, jedná se o francouzské, německé a latinské spisy filosofického obsahu.¹⁵⁷ Václav Krejčí upozorňuje na tuto skutečnost petrovický vikariátní úřad, jmenovitě uvádí přísně

¹⁵⁰ KVĚTENSKÝ (1969) s. 45

¹⁵¹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 45

¹⁵² KVĚTENSKÝ (1969) s. 44

¹⁵³ KVĚTENSKÝ (1969) s. 44

¹⁵⁴ KVĚTENSKÝ (1969) s. 146

¹⁵⁵ KVĚTENSKÝ (1969) s. 159

¹⁵⁶ KVĚTENSKÝ (1969) s. 160

¹⁵⁷ KVĚTENSKÝ (1969) s. 162

zakázané knihy a neprodleně požaduje jejich předání a vypracování nových seznamů, v nichž se již nesmějí objevit.

Hořice se objevují také v připomínkách českého gubernia k přírůstků církevních a školních knihoven diecéze za rok 1840. V seznamech ostatních knihoven jsou napsána jen přírůstková čísla, v případě Hořic jsou uvedeny názvy 23 přísně zakázaných knih.¹⁵⁸ Tento dokument nás informuje, že hořická sbírka zahrnuje 1 345 knih v mnoha svazcích v německém, latinském, francouzském i českém jazyce z let 1489–1839, přičemž převažují díla ze 17. a 18. století. Hojně zastoupena je odborná produkce, nacházejí se zde vzácná první vydání.¹⁵⁹

16. 4. 1841 Alois Hanl píše, že si stojí za svým rozhodnutím založit farní knihovnu a žádá, aby v ní mohl ponechat zakázané spisy. Podle odpovědi V. Krejčího je rozhodnutí nadřízeného úřadu ve věci zakázaných knih správné a nelze, aby byly uloženy ve veřejné knihovně. Hanl potom oznamuje, že nic nemění na rozhodnutí darovat své knihy.¹⁶⁰

Farář z Petrovic a vikář hořického vikariátního úřadu Karel Tříška posílá tři paré darovací listiny na obligaci 650 zl. c. m. pro farní knihovnu v Hořicích. Vedle toho vysvětluje, že některé z vyřazených knih nemohou být zaslány, poněvadž se ztratily. Nelze nalézt ani seznam, takže v současné chvíli neexistuje přesná evidence.¹⁶¹ František Pelikán z biskupské konzistoře mu připomíná, že musí všechna paré darovací listiny nechat úředně ověřit na patronátním úřadě a potom znova předložit. K. Tříška potom zasílá trojmo údaje o přírůstku knih vikariátní a okresní učitelské knihovny v Hořicích a Václav Krejčí je společně se seznamy ostatních knihoven předává ke kontrole reviznímu úřadu knih v Praze. Hořický seznam je shledán jako nezávadný.

Alois Hanl napsal 12. 8. 1842 biskupské konzistoři dopis, v němž dává na vědomí, že byla zřízena nadační listina.¹⁶² Připravují se k vypracování nového katalogu, protože původní zahrnoval také zakázané knihy. Po zhotovení bude bez odkladu předložen. František Pelikán předal nadační listinu k dalšímu úřednímu řízení. 28. 9. 1842 je erbsteurhofcoon v Praze vrátil potvrzené.

¹⁵⁸ KVĚTENSKÝ (1969) s. 171

¹⁵⁹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 172

¹⁶⁰ KVĚTENSKÝ (1969) s. 172 - 173

¹⁶¹ KVĚTENSKÝ (1969) s. 184

¹⁶² KVĚTENSKÝ (1969) s. 191

26. 10. 1842 české gubernium v Praze konečně potvrzuje Hanlovu jistinu. Obnos ve výši 650 zl. c. m. je uložen v bance ve Vídni, úrok činí 5%.¹⁶³

6.2 Přestěhování knihovny po zboření staré fary

Jak již bylo řečeno, zakladatel hořické knihovny Alois Hanl se postaral bezpečně uložení všech svazků a nechal pro tento účel vybudovat před farou ohnivzdorný přístřešek. V roce 1855 byl však stržen a pro knihy bylo nutno najít jiné místo. V *Předmluvě ke katalogu farní knihovny Hořické*, napsané dne 4. května 1882, Bohumil Hakl komentuje zboření stavby těmito slovy: „Domek ten knihovní stál do ulice a byl jen při zemi, byl však v cestě a překážel v ulici. Střechu měl se čtyř stran do čtverhranu a svrchu do hrotu; nad ní ve faře zůstával kaplan. Fara pak byla ještě stará a stála šikmo, t.j. do ulice bokem. Bylo to stavení neforemné, beze všeho vkusu, slohu a souměrnosti, jak namnoze staré fary bývaly. Poněvadž byla už sešlá a nevyhovovala potřebám, žádáno, aby byla sbořena a na jejím místě nová postavena. A tak se stalo 1854. Utvořena a srovnána ulice a fara nová měla býti průčelím do ulice postavena a do též linie s ulicí uvedena. A tudy bylo nezbytno, že knihovna musila jít s cesty, bylat' na překážku.“¹⁶⁴

Knihy byly provizorně přeneseny na půdu školy a tam ležely neuspořádaně, necitlivě naházeny do té doby, než se dokončila výstavba nové fary, kde měla být vyčleněna jedna místnost právě pro knihovnu. Tehdy považovali ze vhodné, aby se nacházela v přízemí a byla klenutá, vydlážděná, s jedním oknem. Po krátké době se ukázalo, že to nebyl dobrý nápad, neboť místnost byla velice vlhká a pro uchovávání knih tudíž naprosto nevhodná. Roku 1855 nebo 1856 nechal tehdejší farář Josef Leden knihy přestěhovat na půdu a urovnat je u zdi jižního štítu.¹⁶⁵ Naskládány byly zcela nahodile, bez jakéhokoliv řádu, a patnáct let o ně nikdo neprojevil zájem. Poškozovaly je myši, kočky, déšť, sníh a vítr. Dřevěné police byly v tak dezolátním stavu, že musely být podpírány tyčemi, aby se pod vahou knih nezhroutily.¹⁶⁶

Tak našel knihovnu po svém příchodu na faru B. Hakl.¹⁶⁷ Ihned poznal, že se jedná o svazky velmi hodnotné a zhrozil se, v jakých podmínkách leží. Trhalo mu to srdce

¹⁶³ KVĚTENSKÝ (1969) s. 194

¹⁶⁴ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 4

¹⁶⁵ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 4

¹⁶⁶ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 4

¹⁶⁷ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 4

i z úcty k zesnulému A. Hanlovi, jeho odříkání a nasazení, s nimiž dával knihovnu dohromady. Požádal proto Františka Pokorného, aby dal knihovnu do pořádku. Setkal se s ním na gymnáziu v Hradci Králové, kde pracoval jako katecheta a F. Pokorný byl jeho žákem. Pokračoval ve studiu v Praze, ale pro nedostatek prostředků mu nezbylo než z univerzity odejít a vrátit se do Hořic. Tam pracoval jako právník a později se stal účetním hořické záložny. Pořádání knihovny se zhostil s radostí, ale trvalo mu téměř šest týdnů, než dal dohromady díla, která k sobě patřila.¹⁶⁸

Knihy utrpěly uskladněním na půdě značné škody a bylo zřejmé, že mají-li zůstat zachovány, je nezbytné vyhradit jim vyhovující místo. Hakl vyklidil na faře pokoj v prvním patře (přímo nad vydlážděnou místností, kde byly knihy uchovávány dříve), regály z půdy nechal, pokud to bylo možné, opravit, spodní části byly natolik zpráchnivělé, že musely být nahrazeny novými. Veškeré knihy sám snesl z půdy, pečlivě je očistil a seřadil podle tematiky.¹⁶⁹

O tom, že se do knihovny občas vrátí svazky, které jsou považovány za nadobro ztracené, svědčí na stroji psaný dopis datovaný k 9. září 1949. Pan Cechner našel v pozůstalosti svého otce dvě knihy s razítkem hořické knihovny. Jedná se o patnáctý a šestnáctý svazek *Topographie Böhme* od J. Schallera. Domnívá se, že zůstaly u otce z doby, kdy před padesáti lety působil jako profesor na sochařské škole, a považuje za svou povinnost je vrátit.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Katalog Děkanické knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 5

¹⁶⁹ Katalog Děkanické knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 5

¹⁷⁰ Dokument vložený v pamětní knize

7. Významné osobnosti spjaté s hořickou knihovnou

7.1 Alois Tadeáš Hanl

V souvislosti s hořickou knihovnou se nelze nezastavit u jejího zakladatele. Alois T. Hanl se narodil 7. listopadu 1764 v Křeseticích u Kutné Hory.¹⁷¹ Od útlého věku měli na jeho výchovu vliv jezuité. Do Hořic přišel v roce 1790 jako druhý kaplan, za třináct let, po smrti P. Františka Nováka, se stal administrátorem a posléze farářem. 1817 byl Hanl jmenován čestným děkanem. Tak jako mnoho jiných kněží-buditelů a kněží-lidumilů se zasloužil o šíření vzdělanosti a myšlenek národního obrození na českém venkově.¹⁷² Navzdory tomu, že jeho příjmy byly dosti vysoké, žil neobyčejně skromně a neúnavně spořil, aby mohl zrealizovat myšlenky, jimiž se již dlouhou dobu zabýval. Stál za vznikem několika nadací, nejvýznamnějším počinem tohoto muže však bylo založení hořické knihovny.

Jako datum vzniku se uvádí 1. duben 1842, knihy však Hanl nakupoval a sbíral, aniž by litoval nemalých finančních prostředků, již mnoho let předtím.¹⁷³ Výběr děl byl značně rozmanitý, kladl důraz na kvalitu a užitečnost, neváhal však opatřit některé velmi vzácné spisy či prvotisky, jako příklad uveďme listy sv. Jeronýma vytištěné v roce 1495.¹⁷⁴ V největším množství jsou zastoupena díla z různých oblastí teologie – z dogmatiky, morálky, církevního dějepisu, práva, bible a exegeze, pastýřské listy a liturgika. Kromě toho v repertoáru knihovny najdeme četné svazky pojednávající o profánní historii, filosofii, matematice, fyzice, pedagogice, lékařství, hospodářství a lesnictví, stranou nezůstávají ani řečtí a římské klasiky nebo literatura pro mládež. Hanl v době národního obrození usiloval o rozkvet české literatury, proto pořizoval jak staré, tak i nové české spisy. Objevily se zde téměř všechny vydané knihy či brožury z doby Dobrovského, bratří Nejedlých, Thamů, Jungmanna.¹⁷⁵ Do knihovny pořídil také globusy a geografické atlasy.

¹⁷¹ ŠKRDLE (1888) s. 38

¹⁷² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

¹⁷³ ŠKRDLE (1888) s. 38

¹⁷⁴ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 2

¹⁷⁵ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 3

Aby bylo toto všechno v bezpečí především před ohněm, který tehdy představoval velkou hrozbu, nechal na vlastní náklad postavit před farou zvláštní domek.¹⁷⁶ Kamenný, bytelný, s železnými okenicemi i dveřmi s dvojitým zamykáním.

Z další činnosti Aloise Hanla je vhodné připomenout, že založil nadaci školní určenou na nákup knih pro hořickou a milovickou mládež, a nadaci studentskou, jejímž posláním bylo umožnit studium chlapcům z nemajetných rodin.¹⁷⁷

Tato nadace pomohla mimo jiné Josefu Ladislavu Janderovi, synu místního perníkáře.¹⁷⁸ Vystudoval gymnázium v Hradci Králové, potom filosofickou fakultu v Praze, mezi jeho učitele patřil významný matematik Stanislav Vydra.¹⁷⁹ Jandera se později stal doktorem filosofie a profesorem matematiky, na pražské univerzitě působil jako děkan filosofické fakulty od roku 1828 jako rektor.¹⁸⁰ Byl také katolickým knězem a teologem, v roce 1800 vstoupil do premonstrátského řádu na Strahově. V červenci 1816 se uskutečnila vzpomínková slavnost na Stanislava Vydra, Jandera při té příležitosti pronesl proslov a předložil kompletní seznam jeho prací ve spisu *Rede zur Gedechnissfeyer des hochwürdigen Herrn Stanislaus Vydra*. Díky němu vyšly také Vydrovy *Počátkové aritmetiky*.¹⁸¹ Jandera byl řádným členem Královské české společnosti nauk a v roce 1855 jej město Praha jmenovalo svým čestným občanem.¹⁸²

Na rodné Hořice však nikdy nezapomněl a s P. Hanlem ho spojovalo celoživotní přátelství. V roce 1826 nechal spolu se svým strýcem Janem Josefem Kučerou vystavět kapličku jako poděkování za to, že město Hořice nezasáhla epidemie cholery.¹⁸³ Hanl ji potom vysvětil. Tato empírová sakrální stavba se někdy nazývá Janderova kaplička, jinak je známa jako Kaple Panny Marie Hlohové, před rokem 1767 totiž stála na tomto místě socha Panny Marie „U Hlohu“.¹⁸⁴ Hloh roste vedle kapličky dodnes. Ve 30. letech 19. století Jandera podpořil opravu kostela sv. Gotharda.¹⁸⁵

¹⁷⁶ Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938, s. 3

¹⁷⁷ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

¹⁷⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

¹⁷⁹ https://web.math.muni.cz/biografie/ladislav_jandera.html, ze dne 20. 3. 2018

¹⁸⁰ SOkA Jičín, DÚ Hořice, Pamětní kniha, p. 140

¹⁸¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Ladislav_Jandera, ze dne 20. 3. 2018

¹⁸² https://web.math.muni.cz/biografie/ladislav_jandera.html, ze dne 20. 3. 2018

¹⁸³ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_\(Ho%C5%99ice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_(Ho%C5%99ice)), ze dne 21. 3. 2018

¹⁸⁴ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_\(Ho%C5%99ice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_(Ho%C5%99ice)), ze dne 21. 3. 2018

¹⁸⁵ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

Dále založil fundaci na mytí nohou na Zelený čtvrtek a na velký zvon Donát, který byl na věži hořického kostela do roku 1917, kdy byl spolu s dalšími zvony zrekvírován pro válečné účely.¹⁸⁶

Jak již bylo výše uvedeno, Alois Hanl vedl velmi skromný život a všechn kapitál, který shromažďoval na dobročinné účely, měl ve zlatě a stříbře uložený na faře.¹⁸⁷ Hoříčtí obyvatelé tušili, že se tam nachází obrovské jmění. Roku 1844 v noci před sv. Mikulášem se přihodil incident, který mají Hoříčané v povědomí dodnes. Kostelníci se domluvili s několika dalšími sousedy a v přestrojení, očernění sazemi, přepadli faru.¹⁸⁸ Poté, co zneškodnili hospodyně, čeledína a děvečku, přišel na řadu kněz, tehdy již v pokročilém věku. Byl „na těle stýrán“¹⁸⁹, svázán a oloupen o veškerý majetek. Všechny viníky poznal, ale jméno žádného z nich neprozradil vyšetřovací komisi, která byla ráno na faru přivolána, ani nikomu jinému. Hanl však utrpěl šok, z něhož se nikdy úplně nevzpamatoval. Nejhorší pro něj bylo vyrovnat se se zklamáním, kterého se dočkal od nejbližších osob. Ještě téhož roku odešel na zasloužený odpočinek a v roce 1846 po dlouhém churavění zemřel osamocený a v chudobě. Jeho hrob se nachází na Starém hořickém hřbitově.¹⁹⁰

7.2 Bohumil František Hakl

Další osobností, jež se v dobrém slova smyslu zapsala do historie knihovny v Hořicích, byl biskupský vikář a děkan B. Hakl. Narodil se 8. září 1827 v Branné do rodiny tkalcovského dělníka.¹⁹¹ Dosáhl značného vzdělání, měl také výborné organizační a diplomatické schopnosti. V hojné míře se zapojoval do veřejného života, krátce poté, co roku 1870 přišel do Hořic, se stal předsedou Měšťanské besedy, byl dlouholetým členem městského zastupitelstva. Jako skvělý diplomat a řečník byl vyslán k nejdůležitějším jednáním týkajících se například založení vojenské Invalidovny, měšťanské školy, okresní nemocnice nebo c. k. odborné školy pro zpracování kamene.¹⁹²

¹⁸⁶ TOMÍČKOVÁ, BUKAČ (2011) obrazová příloha č. 35

¹⁸⁷ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

¹⁸⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 65

¹⁸⁹ ŠKRDLE (1888) s. 42

¹⁹⁰ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 66

¹⁹¹ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

¹⁹² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 66

Uspořádal množství přednášek (kde mimo jiné posluchačům doporučoval knihy), byl oblíbeným společníkem a údajně si také rád zatančil. V 80. letech 19. století stál u vzniku Archeologického a muzejního spolku. V roce 1884 se uvažovalo o založení Družstva vlast', ale téměř všichni měli pochybnosti o úspěchu tohoto podniku. Hakl se však prohlásil za prvního zakládajícího člena, čímž ostatní morálně podpořil a dodal jim chuť a sílu k další činnosti.¹⁹³ Pracoval také v národopisném komitétu, který připravoval hořickou kolekci pro Národopisnou výstavu československou pořádanou roku 1895 v Praze.¹⁹⁴

V kontextu této práce nás však zajímají především jeho zásluhy týkající se knihoven, jimž věnoval úctyhodné množství literárních děl. Knihovna měšťanské školy hořické od něj obdržela darem spisy v hodnotě 150 zl. Konkrétně se jedná o ilustrovaný Názorný atlas, 50 čísel Paedagogické biblioteky od Urbánka, kompletní soubor ročníků Osvěty, 5 ročníků Světзору, 3 ročníky Květů, 5 ročníků Komenského, „46 sešitů i s tištěným textem, a mnoho jiných, jednak poučných, jednak zábavných knih, hlavně pro mládež“.¹⁹⁵

Další knihy poskytl Měšťanské a Řemeslnické besedě v Hořicích. Filiální škole v Hoření Dobré Vodě daroval knihy pro mládež a prvních dvacet ročníků Moravana. Zábavnými a poučnými spisy rozšířil rovněž knihovnu filiální školy v Milovicích. Neopomenul ani Odbornou sochařsko-kamenickou školu, která obdržela 14 ročníků Methoda, Moravskou biblioteku a další knihy především z oblasti umění.

Hakl daroval knihy nejen školám. Kupříkladu Jednotě Cyrilské věnoval 30 ročníků Blahověsta, pamatoval i na invalidy v Praze, chudou vesnici Palčínu na Moravě, další knihy rozdál mezi lid a zaslal do Vídně.¹⁹⁶

Se zvláštní pozorností rozšiřoval časopis pro mládež Anděl Strážný, chudí ho dostávali zdarma nebo zaplatili pouze část ceny podle toho, kolik si mohli dovolit. Cituji ze *Zásluh českého, moravského a slezského duchovenstva*: „Letos ho (Hanl) odebírá 83 exemplárů, jiná léta až 160 výtisků ho docházelo. (...) Děti přinášejí časopis domů,

¹⁹³ ŠKRDLE (1888) s. 36

¹⁹⁴ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 66

¹⁹⁵ ŠKRDLE (1888) s. 35.

¹⁹⁶ ŠKRDLE (1888) s. 35.

dávají si jej svázati, v neděli a ve svátek čtou v něm rodičům, aneb dají se do čtení jeho i dospělí, a tak se dobré, křesťanské zásady v lidu utužují.“¹⁹⁷

Bohumil Hakl se sám zejména v mladším věku aktivně věnoval literární činnosti. Psal poučné a zábavné statě do všech novin a časopisů, které tehdy vycházely, je autorem několika básnických sbírek a cestopisu *Cesta do Říma a dále do Neapole a Pompeje*.¹⁹⁸ Během pobytu v Itálii, kde prožil rakousko-italskou válku roku 1859 a získal uznání za zásluhy při epidemii cholery, která tam vypukla, si osvojil angličtinu, francouzštinu, italštinu a chorvatštinu.¹⁹⁹

Napsal také příručku zaměřenou na výchovu dětí a mládeže s příklady her, písní a říkanek, která je dokladem jeho hlubokého porozumění dětské duši a pokrokových názorů ve výchově. „Malou zajisté známost dítěci přirozenosti jeví, kdo na nich žádá, aby celý den při knize seděly a neustále jen v obtížné a namáhavé práci zalíbení měly. Ani zdravý, silný, odrostlý člověk nevydrží neustále při namáhavé práci; hledá a potřebuje vyražení, kdeby duchu a tělu svému uvolnil; čím více dítě! Velmi se mýlí, kdo myslí, že dítě, neustále-li u knihy sedí a jeden-li učitel druhého stíhá, v učení snad znamenitého prospěchu činiti bude; právě naopak – otupí; toho máme příklady mnohé; nebo nepopřeje-li se mu chvílka, aby se zotavilo, aby duch jeho si odpočinul, se občerstvil, nových sil sebral; bude tak, jako když na soumaru pořád více nákladu se dává, až toho už unésti nemůže a – sklesne.“²⁰⁰

Ve sbírce *Slzy bolu, útěchy a naděje* shromáždil nápisy na hřbitov a verše věnované zemřelým rodičům, dětem, manželům, přátelům, knězi, učiteli atd. Zde jsou pro příklad verše adresované zavražděnému:

V mladém věku, plné síle
život ti byl oderván;
„Nevíte ni dne, ni chvíle,
pročež bděte“, praví Pán.
O kéž za smrt' bolestnou

¹⁹⁷ ŠKRDLE (1888) s. 36.

¹⁹⁸ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 67

¹⁹⁹ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

²⁰⁰ HAKL (1872) s. 33

dá Pán slávu, radost' svou!²⁰¹

Byl známý i pro svou charitativní činnost. Staral se o chudé a opuštěné děti, organizoval pro ně pravidelně sbírky na vánoční nadílku, v roce 1877 je poprvé potěšil ozdobeným stromečkem. Dlouhá léta stál v čele spolku pro stravování chudé školní mládeže, sám založil šest studentských nadací, pravidelně přispíval Ústřední matici školské. Nejvýznamnějším jeho počinem v tomto směru bylo založení okresního sirotčince, jemuž potom odkázal většinu svého majetku.²⁰²

Za svou všestrannou práci se Hakl dočkal různých ocenění. Roku 1882, kdy byla hořícká fara definitivně povýšena na děkanství, se stal prvním děkanem. Do roka byl děkanský úřad povýšen na vikariátní, Hakl byl jmenován biskupským vikářem. Po řadě dalších poct se mu v roce 1900 dostalo nejvyššího kněžského vyznamenání – Lev XIII. mu udělil titul Papežského preláta.²⁰³ Následující rok byl jmenován čestným občanem Hořic. Na rozdíl od Aloise Hanla zemřel jako uznávaný člověk, jehož zásluhy nezůstaly bez povšimnutí a byly po zásluze oceněny. V roce 1904 byl pochován na Starém hřbitově poblíž kostelíku sv. Gotharda.²⁰⁴

7.3 Zprávy o smrti Bohumila Hakla v tisku

7.3.1 Nové hořícké noviny

Nové hořícké noviny (číslo 15) otiskly dne 25. září 1904 zprávu o úmrtí Bohumila Hakla (zemřel 12. září). Z kladných vlastností hoříckého duchovního správce je zde nejvíce vyzdvihována jeho velká a upřímná láska k dětem, pisatel článku (Vlasák) připomíná četné nadace, které během svého života založil a jimž mnozí vděčí za své nynější společenské postavení. Sirotčinci připadlo z jeho pozůstalosti přibližně 10 tisíc zlatých. Dále na Haklovi oceňuje vysokou inteligenci a národní cítění. Nepěje na něj však jen chválu, můžeme se také dočíst, že se pro své neústupné kněžské názory často dostával do konfliktu s občanstvem. „My, jako lidé pokrokoví, stáli jsme proti němu, jakožto

²⁰¹ HAKL (1886) s. 93

²⁰² TOMÍČKOVÁ (2008) s. 67

²⁰³ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 67

²⁰⁴ TOMÍČKOVÁ (2008) s. 67

vážnému klerikálu, vždy v prvních řadách...“²⁰⁵ A v posledním odstavci shrnuje: „Páter Hakl byl bojovným a ctižádostivým klerikálem, leč v klidných chvílích svých zůstával člověkem – a lidskost jeho ještě více by byla vynikla, kdyby neměl vedle sebe d'ábla v podobě jistého kněze, jemuž na světě mimo vlastní osobu, není nic posvátného.“²⁰⁶

Tyto noviny byly poněkud proticírkevně zabarvené, např. hned na první stránce v témže čísle vyšel článek Křesťanství a klerikalismus. Vyjadřuje se proti církevní hierarchii, modloslužebnictví v podobě klanění se předmětům, oběti atd., které údajně přetrvalo z pohanství a kněží na ně přistoupili, aby získali co nejvíce oveček, z nichž si učinili zdroj příjmů. Snaží se držet lid v hospodářské a duševní porobě, stát jim k tomu poskytuje ochranu a nejmocnější zbraní je vyhrožování věčným zatracením. „Proti vzdělání, vědě a pokroku, *proti všemu, co osvobozuje ducha bojují klerikálové* plnou silou své moci, neboť jsou jisti, že vzdělání lidu a vědecké poznání je počátkem jejich konce. Vedle toho slibováním blaha posmrtného odvrací zraky lidu od jeho skutečné bídý a od boje za zlepšení hospodářské situace.“²⁰⁷ Dle článku brojit proti klerikům, kteří si z církve a křesťanství dělají živobytíčko, není hřích, ale svatá povinnost.

7.3.2 Hořický obzor

O úmrtí Bohumila Hakla byli čtenáři informováni rovněž v 19. čísle *Hořického obzoru*. I když mu také *Nové hořické noviny* přiznávaly četné klady a zásluhy, tento článek o něm hovoří laskavěji. Začíná stručným životopisem, vypočítává úřady a ocenění, jichž během svého 77 let trvajícího života dosáhl. Upozaděna nezůstala ani literární činnost, jeho češtinu charakterizuje jako zvučnou, vzornou a přímo klasickou, konec konců hned v první větě čteme, že „vypustil šlechetnou svou duši český spisovatel a hořický děkan“.²⁰⁸ Samozřejmě autor článku připomíná jeho obrovské zásluhy v oblasti humánní i vlastenecké, založení šesti studentských nadací, na které pamatoval i ve své poslední vůli, z celkového jmění, jež činilo přes 17 000 zlatých, odkázal 10 000 zl. městskému sirotčinci. „Zesnulý byl upřímným Čechem, pevné, ryzí povahy, který sám své povinnosti k národu a ke svým bližním horlivě konal, ale také na každém požadoval, aby i on povinností svým učinil zadost. P. Hakl byl opravdovým přítelem chudého, strádajícího, ale pilného

²⁰⁵ Páter Bohumil Hakl. *Nové hořické noviny*, 25 Sept 1904, no. 15, p. 2.

²⁰⁶ Páter Bohumil Hakl. *Nové hořické noviny*, 25 Sept 1904, no. 15, p. 2.

²⁰⁷ Křesťanství a klerikalismus. *Nové hořické noviny*, 25 Sept 1904, no. 15, p. 1.

²⁰⁸ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

studenta a mnoho osob dobře situovaných je za své postavení povinno díky zesnulému monsignorovi.“²⁰⁹ I tady najdeme zmínku, že i když byl člověkem se zlatým srdcem, setkával se často v důsledku své pevné povahy a přímosti, s níž projevoval názory, s nepochopením u mnohých lidí.

Článek v *Hořickém obzoru* vcelku podrobně popisuje Haklův pohřeb, který se uskutečnil 14. září. Vytrvalý déšť neodradil četné zástupy z města i okolí, jež ho přišly doprovodit na hřbitov sv. Gotharda. Mezi přítomnými byl místodržitelství rada Steinfeld z Hradce Králové, okresní hejtman dr. Pecka z Nové Paky, královédvorský purkmistr Fingr a v zastoupení hraběte Harracha centrální ředitel pan Vaníček. V čele dlouhého průvodu kráčely školní děti s učiteli, za nimi celá řada spolků a korporací. (Dámský pěvecký spolek Vesna, dámský spolek Červého kříže, Sokol, Ratibor, Dalibor, Budeč, divadelní ochotníci, městské i tovární hasičské sbory, řemeslnicko-živnostenská beseda, obuvnický, krejčovský a kožešnický odbor společenstva oděvního, živn. společenstvo potravní, odbor zemské jednoty soukromých úředníků, odbor jednoty úřednictva samosprávného, spolek absolventů odborné školy sochařské a kamenické, odbor Č. O. B., českožidovská jednota, okresní a obecní zastupitelstvo, představitelstvo izraelské obce náboženské a z podpůrné katolické jednoty z Jilemnice a mnoho dalších.) Pohřbu se zúčastnilo 63 kněží, někteří z nich nesli rakev, za níž se ubírali příbuzní a obrovské množství obyvatelstva všech tříd a stavů. Smuteční řeč pronesl P. Josef Procházka, mlázovický farář.²¹⁰

Nové hořické noviny a *Hořický obzor* shodně citují tutéž pasáž z Haklovy závěti, jen v prvním zmíněném periodiku jsou slova Pán Bůh a Ježíš otištěna s malými počátečními písmeny. „Chci jako kněz zbožně a kajícně umřít – sobě ku spasení duše a pro příklad ovečkám svým. Mnohokrát jsem zhřešil a Pána Boha těžce urazil, též mnohokrát pohoršení dal, - proto srdečně a z celé duše lituji všech hříchů svých a Pána Boha a spasitele svého Ježíše Krista, jakož i všechny, jimž jsem ublížil anebo pohoršení dal, vroucně a pokorně za odpuštění a smilování prosím...“²¹¹

²⁰⁹ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

²¹⁰ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

²¹¹ P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

7.3.3 Z útržku blíže nespecifikovaných novin

Článek na vytrženém listu novin, které se bohužel nepodařilo identifikovat. Spíše než životu B. Hakla se věnuje průběhu pohřbu. Vypočítává významné osobnosti, spolky a korporace, jež se obřadu zúčastnily. Podobně jako v dříve uvedeném článku popisuje ohromné zástupy lidí, déšť, svítilny rozžehnuté na trase průvodu, proslov Josefa Procházky. Podle tohoto zdroje vyprovázelo B. Hakla 66 kněží,²¹² kdežto *Hořický obzor* jich napočítal 63.

²¹² Pohřeb Monsgr. Bohumila Hakla

8. Současný stav hořické knihovny

V současné době jsou knihy roztrženy na základě tematiky do osmnácti kategorií, s čímž koresponduje systém signatur.²¹³ Každému oboru náleží určité písmeno a knihy jsou číslovány od jedničky výše. Pokud titul obsahuje více svazků, používá se za lomítkem druhé číslo. Např. *Annales Bohemorum* Václava Hájka z Libočan náleží do oboru historie, má číslo 18 a 6 svazků. Signatura prvního dílu je tedy následující: H 18/1.

V rámci zjišťování současného stavu knihovny jsme pořídili fotografie titulních listů a hřbetů co největšího množství knih. Všimli jsme si také zajímavých ilustrací a dalších pozoruhodných prvků. Některé svazky se nám nepodařilo najít, knihovna má však jisté nedostatky co se týče uspořádání a je možno předpokládat, že část z nich jistě existuje a časem bude objevena. Počet nafocených svazků se tedy nemusí rovnat počtu knih. Některé snímky zatím nebyly z časových důvodů pořízeny (konkrétně signatury N – beletrie), což ostatně není pro tuto bakalářskou práci zásadní. V budoucnu bych však, jak jsem již předaslala, chtěla sestavit katalog této knihovny.

Signatura	obor	nafocené svazky	chybí
A	biblicka	1 – 53	7, 35
B	dogmatika	1- 56	nic
C	morálka	1 – 27	nic
D	právo	1 – 46	33, 39, 41
E	pastorálka	1- 138	110 - 122
F	homiletika	1 - 176	2, 42, 51, 76, 90, 91, 92, 95, 98, 120, 121, 152
G	patristika, asketika	F 1- 144	4, 6, 24, 58, 116, 125
H	historie	H 1 - 170	9, 21, 23, 24, 26, 27, 50 – 71, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 83, 84,

²¹³ Zpráva Jany Oppeltové a Věry Slavíkové o semináři Revize historického fondu děkanské knihovny Hořic, který se uskutečnil 8. - 11. 11. 2012. Vycházela jsem z ústního sdělení vedoucí práce Jany Oppeltové.

			96, 102, 106, 108, 113, 114, 115, 118, 130, 132, 139, 144 – 150, 159, 167
J	filosofie	1 - 49	nic
K	pedagogika	1 - 42	26, 32, 39, 40
L	geografie	1 - 41	2, 3, 11, 28, 30
M	lingvistika	1 - 80	10, 19, 22, 50, 52
N	beletrie	101 - 113	1 - 100
O	přírodopis	1 - 42	32 – 36
P	medicína	3 - 62	1, 2, 12, 47, 59, 60
R	matematika	1 - 30	20
S	hospodářství	1 - 25	nic
T	umění	1- 15	2 – 5, 8 - 11

Tabulka č. 3: Současný stav hořické knihovny

9. Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl shromáždit a uspořádat dostupná fakta týkající se zejména církevních knihoven v královéhradecké diecézi se zvláštním zřetelem na děkanskou knihovnu v Hořicích. Podařilo se nalézt výše popsané tištěné i psané prameny, které jsou nositeli zajímavých informací, odkazují však také na další dokumenty, z nichž některé je možno dohledat v českých archivech, jiné byly bohužel zničeny.

Pro konkrétní údaje o stavu farních a vikariátních knihoven ve vikariátech a počtu v nich přechovávaných svazků byly použity triennální výkazy z let 1842, 1845 a 1848. Čísla jsou uspořádána do tabulek, díky čemuž můžeme uvažovat o hořické knihovně v širším kontextu a srovnat ji s podobnými institucemi existujícími v téže době.

Hořická knihovna se dochovala, obsahuje množství tisků a rukopisů. Doposud však nevíme, jaký je vztah mezi ní a vikariátní knihovnou, která původně vznikla v Petrovicích, zda nedošlo k přesunu některých knih. Ani není známo, k jakým změnám ve skladbě titulů došlo po odchodu B. Hakla. Na tyto otázky nám může přinést odpověď jen katalogizace fondu.

V rámci práce byl prozkoumán dochovaný fond hořické děkanské knihovny, ověřen stav signatur, byly pořízeny fotografie většiny svazků. Zatím byl proveden soupis titulů, které jsme měli dispozici, do excelových tabulek. Pokud to bylo možné, je uvedena signatura (písmeno/číslo), název, jméno autora, místo vydání, rok vydání, počet svazků podle katalogu z roku 1938 a současný stav. Tato fáze byla s ohledem na obrovský rozsah fondu časově velmi náročná, tabulky však stále nejsou kompletní a nejedná se o přílohu bakalářské práce. Na jejich základě si však můžeme utvořit vcelku zevrubnou představu o obsahu hořické knihovny, stáří svazků, vyčíst z nich spoustu dalších informací, které se budou hodit při následném vytváření katalogu a dalším bádání v hořické knihovně.

10. Seznam pramenů a použité literatury

10.1 Prameny

10.1.1. Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond Děkanská knihovna Hořice

Soubor rukopisů a tisků Děkanské knihovny

Katalog Děkanské knihovny, založený Bohumilem Haklem 1882–1938

Zpráva Jany Oppeltové a Věry Slavíkové o semináři Revize historického fondu děkanské knihovny Hořic, který se uskutečnil 8. - 11. 11. 2012

10.1.2 Státní okresní archiv Jičín, fond Děkanský úřad Hořice (dále SOkA Jičín, DÚ Hořice)

Inv. č. 1, kn. č. 1 Pamětní kniha (1736) 1777–1781

Inv. č. 96, kn. č. 96 Kniha „Dědictví sv. Jana“ 1856–1918

Inv. č. 217, kart. č. 7 Stavební záležitosti 1778–1952

Inv. č. 218, kart. č. 7 Nadace 1699–1946

Neinventarizováno Pamětní kniha 1836–1955 (včetně vložených dokumentů)

Neinventarizováno Hlášení vikáře o stavu vikariátní a farních knihoven

10.1.3 Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupská konsistoř Hradec Králové (dále SOkA Hradec Králové, Biskupská konsistoř)

Guberniale, rok 1826, sign. Gub 081 (zpráva o stavu knihovna území petrovického vikariátu se sídlem v Hořicích)

Guberniale, rok 1841, sign. Gub 084 (seznam děkanské knihovny v Hořicích a korespondence týkající se zakázaných knih)

10.1.4 Tištěné prameny (citovány jako literatura pod jménem autora či názvem)

HAKL, Bohumil František. *Dětské hry: vychovatelské pojednání se sbírkou příkladů, zvláště pro rodiče, národní učitele a vychovatele*. V Praze: I.L. Kober, 1872.

HAKL, Bohumil. *Slzy bolu, útěchy a naděje: sbírka nápisů hrobních, jež sebral, sestavil a i sám složil*. Praha: J. Zeman, 1886.

Křesťanství a klerikalismus. *Nové hořické noviny*, 1904, č. 15

P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, 1904, č. 19

Páter Bohumil Hakl. *Nové hořické noviny*, 1904, č. 15,

Pohřeb Monsgr. Bohumila Hakla (periodiku m nezjištěno, vystřižený článek vložen do nezinventarizované pamětní knihy v SOkA Jičín)

ŠKRDLE, Tomáš. *Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech*. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888

10.2 Literatura

BERAN, Zdeněk. *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku 19. stol. v polit. okresu Novopackém*. Praha, 1909. Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku 19. stol.

HAKL, Bohumil František. *Dětské hry: vychovatelské pojednání se sbírkou příkladů, zvláště pro rodiče, národní učitele a vychovatele*. V Praze: I.L. Kober, 1872.

HAKL, Bohumil. *Nový kostel hořický*. In: *Národopisný sborník okresu hořického*, Hořice 1895, s. 226.

HEŘMÁNEK, Pavel. *"Aby nemuseli nakonec žebrať": příběhy z dějin karlínské Invalidovny*. Praha: Epoque, 2015. Traumata války.

HORÁK, Václav. Nejstarší dochovaný náhrobník v Hořicích – zapomenutý a znovuobjevený. In: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově*. Jaroměř: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, 2010. Monumenta vivent, s. 117 - 120

JEŽEK, Jan. *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou: (od r. 1780-1880)*. V Praze: Tiskem a nákladem Cyrillo-Methodějské kněhtiskárny (J. Zeman a spol.), 1880.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů. Hradec Králové, 1966.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny Náchodska za obrození. Hradec Králové, 1968.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny východních Čech 1818 - 1848. Hradec Králové, 1969.

MENDL, Bedřich. *Hořicko v letech 1789-1848: Agrární studie*. Hořice: vl. n., 1920.

Národopisný sborník okresu Hořického: Vydán péčí red. komitétu národopisného odboru v Hořicích. Hořice: Red. komitét, 1895.

ODLOŽILÍK, Otakar. *Žižkovo vítězství u Hořic 1423*. V Praze: Kruh pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském, 1934. Průvodce po bojištích a vojenských památkostech Československé republiky.

PANOCH, Pavel. *Ke slávě Ducha: sedm století církevního výtvarného umění v Královéhradecké diecézi : [Východočeská galerie v Pardubicích - Zámek, od 20. prosince 2002 do 31. srpna 2004]*. V Pardubicích: Východočeská galerie, 2003.

PETRÁČEK, Tomáš. Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století: příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*. Dobruška: Město Dobruška, 2009, s. 43 – 56.

PODDANÁ, Jana, Zlatuše KUKÁNOVÁ a Vladimír HRUBÝ. *Poklady státních archivů východních Čech: písemné, kartografické a sfragistické památky od roku 1527 do roku 1918*. V Zámrsku: Státní oblastní archiv, 2004.

RYNEŠ, Václav. *Český národ a katolicismus v 18. a 19. století*. Praha: Knihař, 2014.

STŘÍTESKÁ, Jarmila. *Geneze, historie, skladba farní knihovny v Dolním Újezdě*. Olomouc, 2010 [cit. 2018-07-03]. 126 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta – Katedra historie. Vedoucí práce Jana Oppeltová

ŠKRDLE, Tomáš. *Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech*. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888.

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška a Václav BUKAČ. Hořice. Praha: Paseka, 2011. *Zmizelé Čechy*.

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města slovem a obrazem. Hořice: Město Hořice, 2008.

UHLÍŘ, Václav. *Varhany královéhradecké diecéze*. Hradec Králové: Garamon, 2007.

10.3 Internetové zdroje

https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Ladislav_Jandera, ze dne 20. 3. 2018

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_\(Ho%C5%99ice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_(Ho%C5%99ice)), ze dne 21. 3. 2018

https://web.math.muni.cz/biografie/ladislav_jandera.html, ze dne 20. 3. 2018

https://web.math.muni.cz/biografie/stanislav_vydra.html, ze dne 20. 3. 2018

<http://www.vhu.cz/exhibit/kurtzer-doch-grundlicher-bericht/>, ze dne 14. 8. 2018

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Ho%C5%99ic, ze dne 14. 8. 2018

https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_August_Brauner, ze dne 16. 8. 2018

<https://www.farnost-horice.cz/kostel-sv-gotharda-v-horicich/>, ze dne 17. 8. 2018

<http://www.cervenatremesna.cz/cervena-tremesna-historie.pdf>, ze dne 18. 8. 2018

Anotace

Práce se zabývá dějinami církevních knihoven královéhradecké diecéze v první polovině 19. století, zvláštní pozornost je věnována děkanské knihovně v Hořicích. Stručně popisuje historii města, okolnosti vzniku knihovny a životopisná data nejvýznamnějších osobností, které se zasloužily o její rozkvět. Cílem práce s knižním fondem a shromažďování pramenů je připravit půdu pro vytvoření katalogu.

Summary

History Sketch of Hořice Deanery's Library

The Work is occupied with church libraries history of Hradec Králové diocese in the first half of the 19th century, special focus presented on Hořice deanery's library. Town history, library creation coincidence and biographical facts of the most important figures deserved on named library progress are shortly described in this Work. Book fund effort and sources collection are targeted on preparing conditions for creation of the catalogue.